

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Michal Jaroš
(JarosMichal.student@seznam.cz)
Národní obec fašistická v politickém systému První
Československé republiky v letech 1918-1938

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín Ph.D.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Bedihošti dne 14. 3. 2011

Tímto chci poděkovat panu docentu Pavlu Šaradínovi za jeho cenné rady a připomínky, bez nichž bych se při tvorbě své bakalářské práce neobešel. Poděkování patří v neposlední řadě také mým rodičům a přítelkyni za jejich shovívavost, trpělivost a ohleduplnost.

Obsah

Úvod	5
1. Vymezení pojmu fašismus	11
1.1 Konstitutivní znaky fašismu	11
1.1.1 Neomezený (aktivistický) politický styl	11
1.1.2 Decize bez diskuse	12
1.1.3 Kategorie Přítel a Nepřítel	13
1.1.4 Vůdcovský princip a elitismus	13
1.1.5 Mýtus a symbolika	14
1.1.6 Mesianismus	15
1.1.7 Antiracionalismus	15
1.1.8 Rasismus	16
1.2 Společnost a stát v pojetí fašismu	16
1.2.1 Korporativismus	17
1.3 Fašismus, kapitalismus a socialismus	18
2. Podmínky vzniku českého fašismu a charakteristika stranického systému ČSR v letech 1918-1938	20
3. Vliv Československé národní demokracie na formování fašistického hnutí v Československu	25
4. První fašistické skupiny a cesta k Národní obci fašistické	27
4.1 Fúze	30
5. Národní obec fašistická ve 20. letech	33
6. Národní obec fašistická ve 30. letech	47
6.1 NOF a její pokusy o sjednocení českého fašismu ve 30. letech	56
6.1.1 Národní fronta	56
6.1.2 Árijská fronta	57
6.2 Parlamentní a prezidentské volby v roce 1935	58
7. Úpadek NOF	61
Závěr	63
Prameny a literatura	66
Prameny	66
Literatura	66
Abstrakt	68
Abstract	69

Úvod

Evropský kontinent se po ukončení první světové války nacházel v hlubokém rozvratu. První poválečná léta přinesla řadě evropských zemí značné problémy, se kterými bylo velmi obtížné se vypořádat, bylo-li to vůbec možné. Vnitropolitické, ale i mezinárodní, socioekonomické, hospodářské a národnostní problémy se nevyhnuly snad žádné zemi. Nejhorší situace nastala v zemích, které byly přímo zasaženy nedávno ukončeným konfliktem, v zemích poražených či v zemích, které se teprve po válce nově konstituovaly na troskách zaniknuvšího Rakousko-Uherska. Řešení všech těchto problémů se ukázalo být velmi složitým, ne-li nemožným úkolem. Všeobecná nespokojenost s nastalou situací spolu s neschopností liberálních demokracií tyto problémy řešit vedla ke vzniku mnoha nedemokratických a antiliberalistických hnutí. Tato hnutí požadovala odstranění liberálně demokratických politických systémů a volala po vládě silné ruky. Průkopnickým hnutím se v této době stává fašistické hnutí Benita Mussoliniho v Itálii, jemuž se podařilo již na počátku 20. let dobýt moc a začít budovat totalitní fašistický stát.

Mussoliniho fašistické hnutí se stává inspiračním zdrojem mnoha podobných hnutí, která se po Mussoliniho vítězství v Itálii začínají formovat také v jiných zemích Evropy. Tento trend se nevyhnul ani meziválečnému Československu, které, ač nově vzniklý stát, na tom bylo ve srovnání s okolními středoevropskými zeměmi nesrovnatelně lépe. Fašistické hnutí se započalo v Československé republice formovat na počátku 20. let a stejně jako jemu podobná hnutí hledalo vzor a inspiraci ve fašismu italském. Hlavním reprezentantem českého meziválečného fašistického hnutí se stala *Národní obec fašistická*.

Fašistické hnutí nabíralo v meziválečném období na síle a v mnoha zemích se mu podařilo uspět. Fašistické či fašismu podobné autoritářské režimy byly ustaveny například v Německu, Rakousku, Polsku, Maďarsku, ale také například v Portugalsku, Španělsku či Řecku. Z předešlého výčtu je zřejmé, že se Československo postupně stalo jedinou demokracií ve střední Evropě a po právu bylo označováno za *ostrůvek demokracie*.

Tato bakalářská práce si klade za cíl zjistit příčiny neúspěchu českého fašistického hnutí, reprezentovaného Národní obcí fašistickou, v období První Československé republiky. Kladu si výzkumnou otázku: *Proč se českému fašistickému hnutí, reprezentovanému Národní obcí fašistickou, nepodařilo získat širší podporu československé veřejnosti a převzít moc ve státě?* K zodpovězení předešlé otázky jsem si stanovil následující pracovní hypotézu:

České fašistické hnutí bylo od počátku své existence charakteristické poměrně značnou roztržitostí, kterou se za celé meziválečné období nepodařilo překonat. Čím více je hnutí roztržitější, tím menší je jeho šance se v politice uplatnit. Fašistům se navíc nepodařilo najít skutečnou vůdčí osobnost, která by dokázala hnutí úspěšně sjednotit. Pokud se nepodaří najít takovou vůdčí osobnost, která by dokázala hnutí sjednotit, pak se šance hnutí na politický úspěch snižuje.

Literatura, ze které ve své bakalářské práci čerpám je především české provenience. Ze zahraničních autorů čerpám především v úvodní části své práce. Nejsrozumitelněji zpracovaný výklad fašismu jsem našel v dílech Andrew Heywooda¹, Noëla O'Sullivanova² a Roberta O. Paxtona³. Všichni tři autoři dokážou poměrně čtivým a srozumitelným způsobem objasnit problematiku fašismu. O poznání složitějším dílem je, dnes již klasické dílo Ernsta Nolteho, *Fašismus ve své epoše*⁴, kde autor skutečně zevrubným způsobem analyzuje fašismus samotný, ale také tři jeho konkrétní podoby. Z českých děl, týkajících se problematiky fašismu obecně, je to především dílo *Fašismus*⁵ od Jana Kaprasy a *Fašistické převraty*⁶ od Františka Modráčka. Obě tato díla spadají datem svého vzniku do meziválečného období a jsou tedy zajímavým pohledem tehdejších intelektuálů na problematiku tehdy se formujícího fašistického hnutí.

Přehled o základních aspektech politického a stranického systému Československé republiky jsem získal díky pracím hned několika autorů.

¹ HEYWOOD, Andrew: *Politické ideologie*. Plzeň 2008.

² O'SULLIVAN, Noël: *Fašismus*. Brno 2002.

³ PAXTON, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha 2007.

⁴ NOLTE, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha 1998.

⁵ KAPRAS, Jan: *Fašismus*. Praha 1939

⁶ MODRÁČEK, František: *Fašistické převraty*. Praha 1937.

Za všechny zmíním dílo *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*⁷ od Evy Broklové, *České země v éře první republiky*⁸ od Zdeňka Kárníka, *Republika v nebezpečném světě*⁹ Jiřího Kovtuna. Ve všech případech se jednalo o literaturu, která poměrně podrobně rozebírá prvorepublikový politický systém a zabývá se i skutečnými detaily, které mohou jen přispět k celkovému obrazu doby. Pro lepší orientaci ve stranickém systému ČSR jsem zvolil knihy *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*¹⁰ a *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*¹¹, jejichž editorem je Pavel Marek. Kniha velmi přehledně analyzuje stranický systém českých zemí a ČSR a může napomoci k lepší orientaci v českém, respektive v československém stranickém systému. V neposlední řadě mi při mé práci pomohly také statistické ročenky prvorepublikového statistického úřadu, ve kterých bylo možné najít skutečně přesné a přehledně otištěné údaje.

Co se problematiky českého fašismu týká, vycházel jsem především z děl, asi největšího odborníka na český fašismus vůbec, Tomáše Pasáka, především z jeho díla *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*¹², ale i z dalších jeho děl. Pasák píše čtivým stylem a jeho práce jsou pro čtenáře současně podrobné i přehledné, což se ne vždy autorům daří. Je evidentní, že autor pracoval na knize dlouhá léta, což se odrazilo na její kvalitě. Dalším autorem, o kterého se opírám, je Milan Nakonečný a jeho dílo *Český fašismus*¹³. Autor poměrně velmi detailně popisuje vývoj a nejdůležitější momenty ve vývoji českého fašistického hnutí a mnohá fakta doprovází citáty významných politiků či citacemi z dobového tisku. Dalšími díly, ze kterých ve své práci čerpám,

⁷ BROKLOVÁ, Eva: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha 1992.

⁸ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky 1918-1929*. Praha 2003.

⁹ KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha 2005.

¹⁰ MAREK, Pavel (ed.): *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc 2000.

¹¹ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*. Brno 2005.

¹² PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha 1999.

¹³ NAKONEČNÝ, Milan: *Český fašismus*. Praha 2006.

jsou *Kapitoly o českém fašismu*¹⁴ od Miroslava Gregoroviče a *Dvojitá tvář. Z historie předmnichovského fašismu*¹⁵ Aleny Gajanové. Ze Slezského sborníku čerpám články Magdy Habrmanové¹⁶ o počátcích fašistického hnutí ve Slezsku a z Časopisu Matice moravské článek *K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích*¹⁷ od Václava Peši. Zvláště poslední jmenovaná práce zaslouží pár kritických slov. Václav Peša píše svůj článek, z roku 1953, velmi tendenčně a jeho článek je poplatný době, ve které vznikl. Autor neustále vyzdvihuje úlohu komunistické strany v boji proti předmnichovskému fašismu a uvádí, že KSČ byla jedinou stranou, která se odhodlala proti fašismu otevřeně vystoupit. Uvádí, že všechny ostatní politické strany v systému zachovávaly buďto neutrální nebo pozitivní stanovisko vůči fašistům. Celý článek je protkáno různými ideologickými poznámkami a slovními obraty, kterou jsou pro odbornou literaturu tohoto období typické. Přesto obsahuje článek některá fakta, která jsou po oddělení od ideologického nánosu, v této práci použitelná.

V první kapitole své práce se zabývám vymezením pojmu fašismus. Nejprve se snažím o stručné vysvětlení původu tohoto pojmu, poté se věnuji jeho jednotlivým konstitutivním znakům, věnuji se pojetí fašistického státu a kapitolu uzavírám postojem fašismu ke kapitalismu a socialismu, respektive marxismu.

V druhé kapitole stručně nastiňuji situaci v ČSR těsně po jejím vzniku a snažím se o stručnou analýzu československého stranického systému. Snažím se poukázat na dva faktory, které přispěly ke zformování českého fašistického hnutí.

Ve třetí kapitole se věnuji Československé národní demokracii, jakožto politické straně, která svojí politikou a ideologií velmi výrazně přispěla ke zformování českého fašistického hnutí a po celé období První republiky na něj měla neustálý vliv.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na předchůdce Národní obce fašistické, tedy na Červenobílou, Národní hnutí a Československé fašisty.

¹⁴ GREGOROVÍČ, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*. Praha 1995.

¹⁵ GAJANOVÁ, Alena: *Dvojitá tvář. Z historie předmnichovského fašismu*. Praha 1962.

¹⁶ HABRMANOVÁ, Magda: *Počátky fašistického hnutí ve Slezsku a na Ostravsku (do roku 1928)*. Slezský sborník, 92, 1994, č. 3-4, s. 202-217.

¹⁷ PEŠA, Václav: *K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích*. Časopis Matice moravské, 72, 1953, č. 1-2, s. 210-248.

Jedná se o první významnější fašistické skupiny na našem území, které svým pozdějším sloučením daly vzniknout NOF. Zároveň se již zde, v počátcích formování českého fašismu začaly objevovat první neshody. Zmiňuji také atentát na ministra financí za národnědemokratickou stranu Aloise Rašína, neboť se jedná o událost, která poměrně významným způsobem zasáhla do procesu formování českého fašismu.

V páté kapitole je sjednocování výše zmíněných fašistických skupin dokonáno a po volbách v roce 1925 se pomalu, ale jistě začíná schylovat ke vzniku NOF. Zaměřuji se na NOF v letech 1926 až 1930 a snažím se postihnout nejdůležitější momenty tohoto období jako např. brněnský či mladoboleslavský sjezd, sázavskou aféru aj. Zabývám se též politickým programem a členskou základnou NOF v daném období a snažím se poukázat na zásadní vnitřní spory v NOF, které přerostly v krizi hnutí. Zmíněn je i vztah NOF a národní demokracie právě v době krize hnutí. Celá kapitola vrcholí vznikem Ligy proti vázaným kandidátním listinám a parlamentními volbami v roce 1929.

Kapitola šestá je velmi podobná předešlé kapitole. Zabývám se zde NOF v období 30. let a opět se zaměřuji na nejdůležitější momenty pro NOF v tomto období. Úvod kapitoly patří tématu obrany republiky před hrozbou levého i pravého extremismu, který zvláště v období hospodářské krize poměrně významně posílil. Kapitola dále pokračuje poměrně úspěšným nástupem NOF do období 30. let, kdy sice ztrácí značnou část své členské základny, ale na druhou stranu se NOF daří získávat venkovský elektorát a koncentrovat svoji podporu. Opět, se zabývám programem i členskou základnou NOF, přičemž zvýšenou pozornost věnuji právě vývoji členské základny. Stručně se zabývám také finanční situací NOF, která byla po celé období jejího fungování značně neutěšená. Nezapomínám zmínit ani takovou zásadní věc jakou je pokus o převrat započatý přepadem kasáren v Brně-Židenicích a na následnou soudní dohru celé akce. Zmiňuji též dva pokusy NOF o vytvoření jednotné fašistické organizace. V části zabývající se parlamentními volbami z roku 1935 analyzuji výsledek voleb, opět s přihlédnutím k NOF a porovnávám výsledky voleb z roku 1929 s výsledky roku 1935. V případě prezidentských voleb, konaných ve stejném roce, chci poukázat

zejména na jakési Gajdovo gesto směrem k prezidentu republiky a občanům v době ohrožení státu.

V poslední, sedmé kapitole, se NOF nachází ve fázi úpadku. Od hnutí se začínají odklánět příznivci a viní NOF zejména ze zrady programových idejí a z „poklonování“ jiným politickým stranám, zejména agrárikům a národním demokratům. Strana je navíc opět zmítána nesváry a dochází k odchodu dalších frakcí. Zaměřuji se zde také na NOF v období bezprostředního ohrožení republiky. Gajda se okamžitě dává do služeb republiky, ale i v těchto chvílích usiluje o moc, když prezidentu republiky navrhuje řešení situace zavedením vojenské diktatury v čele s jeho osobou.

V závěru rekapituluji výsledky své práce a hodnotím, zdali došlo k potvrzení mé hypotézy či nikoliv a snažím se o zodpovězení mé výzkumné otázky.

Jelikož se ve své bakalářské práci zabývám tématem na pomezí historie a politologie, zvolil jsem jeden z typů idiografické metody, a sice ateoretickou případovou studii.

1. Vymezení pojmu fašismus

Slovo *fašismus* má svůj původ v italském označení *fascio*, což lze přeložit jako svazek nebo otep. Vzdáleně je tento pojem odvozován od latinského slova *fasces*, jímž byl označován svazek prutů se sekerou, odznak římských magistrátních úředníků. Na konci 19. používali pojem *fascio* italští revolucionáři k vyjádření solidarity oddaných bojovníků. Sicilští rolníci, kteří na konci 19. století povstali proti bohatým statkářům, se označovali jako *Fasci Siciliani*. Později se tohoto pojmu ujali levicoví nacionalisté usilující o vstup Itálie do války a zvolili pro svoji skupinu označení *Fascio Rivoluzinario d'Azion Interventista*. Oficiálně fašismus vznikl v neděli 23. března 1919 v Miláně, kde Mussolini založil hnutí *Fasci di Combattimento*, což lze přeložit jako svaz bojovníků.¹⁸

1.1 Konstitutivní znaky fašismu

1.1.1 Neomezený (aktivistický) politický styl

Nejjednodušší cestou k pochopení aktivistického politického stylu, je jeho postavení do protikladu se stylem omezeným. Základním kamenem omezeného politického stylu je jeho víra v myšlenku, že poutem společnosti je zákon. Omezený politický styl tedy vnímá společnost jako množství lidí, bez společného zájmu nebo cíle, které musí být formálně řízeno zákony. Aktivistický politický styl nahrazuje právo společným cílem a poutem společnosti se stává ideologie.¹⁹

V omezeném politické stylu existuje zcela jasné dělení mezi soukromým a veřejným životem a mezi státem a společností. Stát v tomto pojetí nepředstavuje nějakou totalitní moc, ale působí pouze jako nejvyšší autorita nad společenstvím svobodných lidí. Aktivistický politický styl přichází s tzv. kolektivním osudem a říká, že člověk není schopen svůj osud sám naplnit a ani by se o to neměl snažit.²⁰ O lidské svobodě v takové společnosti Benito Mussolini napsal: „*Pojem svobody není absolutní, protože v životě není nic absolutního. Svoboda není právem,*

¹⁸ PAXTON, R.: c. d., s. 8-9.

¹⁹ O'SULLIVAN N.: c. d., s. 40.

²⁰ Tamtéž, s. 41.

*ale povinností. Není to uštědření, nýbrž dobytí, není rovnost, nýbrž privilegiem. Pojem svobody se mění s časem. Je svoboda v době míru, která není svobodou v době války a je svoboda v době bohatství, která nemůže být svobodou v době bídy. V našem státě neschází jednotlivci svoboda. Má jí více, nežli člověk izolovaný: protože stát ho chrání a on je částí státu.*²¹ Podle Mussoliniho vyvěrá individuální svoboda ze zapojení člověka do širšího kolektivu, kterým je v tomto případě stát. Jedině v rámci státu a kolektivu může člověk nabýt skutečné svobody. Jakmile oddělíme společnost od státu a jednotlivce od kolektivu, tento jednatel se ocitne izolován a tudíž bez svobody.

Moc je v omezeném politickém stylu chápána jako něco podezřelého a existuje proto snaha vytvořit institucionální záruky proti zneužití moci. V aktivistickém stylu není na moc *a priori* nahlíženo jako na něco podezřelého. Děje se tak proto, že držitelé moci, pod záminkou užití moci k prosazení určité ideologie, si moc uzurpují a ospravedlňují ideologií své činy. Institucionální záruky proti zneužití moci, které byly stvořeny za účelem udržení omezeného politického stylu, mohou být ovšem zneužity aktivistickým režimem k prosazování vlastní politiky.²²

Omezený politický styl chápal pojem stát jako specifickou územní jednotku, která je umělým produktem tradice, válek, dynastických svazků a diplomacie. Vázanost státu na určité území je aktivistickým politickým stylem vnímána jako náhodná. Aktivistický styl považuje za tmel společnosti ideologii a celospolečenský cíl.²³

*Zjednodušeně lze tedy říci, že „aktivistický politický styl zaměňuje právo za ideologii, podřizuje jednotlivce všezahrnujícímu politickému řádu, nemá vrozenou úctu k ústavním formám a odmítá uznat existenci historických hranic jako závazných ukazatelů své velikosti.*²⁴

1.1.2 Decize bez diskuse

Politické otázky lze řešit dvěma možnými způsoby. Liberální demokracie vyznávají řešení pomocí diskuse bez decize, kdežto u fašismu

²¹ MUSSOLINI, Benito: *Řeči o Itálii a fašismu*. Praha 1935, s. 193.

²² O'SULLIVAN N.: c. d., s. 41.

²³ Tamtéž, s. 42.

²⁴ Tamtéž, s. 42.

je tomu přesně naopak. Decize má být podle fašismu absolutně nepostižitelná jakoukoliv zákonnou normou. Parlamentní systémy fungující na principu většiny mají být odvrženy a nahrazeny činem, nebo ještě lépe násilným činem. Ve jménu dosažení celospolečenských cílů je pak jakákoliv akce oprávněná, neboť přináší dobro celému celku. Jen v tomto celku může člověk nalézt skutečnou svobodu.²⁵

1.1.3 Kategorie Přítel a Nepřítel

Fašisté rozdělují celou společnost do kategorií *Přítel* a *Nepřítel*. Nepřítel se v tomto případě stává nepřítelem veřejným a ohrožujícím samou existenci národa či státu. Společnost je povinna proti tomuto nepříteli bojovat o vlastní existenci, a to všemi dostupnými prostředky. Jinými slovy, společnost se nesmí zaleknout žádných prostředků, včetně těch nejkrajnějších. Buďto zahyne nepřítel, nebo my. Tento boj je vždy vnímán jako boj skupinový, nikoliv individuální. Vždy je vládnoucí mocí (vůdcem) vybrána společenská skupina, která je považována za nepřítele (v nacistickém Německu to byli Židé). Konflikt mezi kategoriemi Přítel a Nepřítel vrcholí válkou, která je válkou totální a z hlediska zákona silnějšího také válkou spravedlivou.²⁶

1.1.4 Vůdcovský princip a elitismus

Fašistický vůdcovský princip lze považovat za samotnou podstatu celého fašistického učení. Noël O'Sullivan charakterizuje postavení vůdce těmito slovy: „*Ve fašistické teorii je jeho právo postaveno na přesvědčení, že vůdce intuitivně chápe a vyjadřuje pravou vůli lidu i tehdy, jsou-li sami lidé příliš zmateni či příliš hloupí na to, aby byli sami schopni i jen rozpoznat svou pravou vůli v dekretech, jimiž je vůdce formuluje. Odtud plyne, že fašistický vůdce nemůže být lidmi volen obvyklým způsobem, známým z liberálně demokratických společností, ale vynoří se uprostřed lidu za přispění svých heroických osobních kvalit a je pak náležitě lidem rozpoznán a nadšeně uvítán a všichni uznávají jeho poslání, obdivují jeho sílu vůle a přijímají ho jako ztělesnění svého*

²⁵ KOTLÁN, Pavel: *Fašismus a jeho česká podoba*. Přerov 2001, s. 21-22.

²⁶ Tamtéž, s. 24-25.

vlastního osudu. Vůdce je tedy vposledku odpovědný osudu, nikoli lidu.“²⁷

Na vůdce bylo nahlíženo jako na zcela výjimečně nadaného jedince, který vlastní monopol na ideologickou moudrost, určuje osud lidu a jeho vůle se stává vůlí obecnou.²⁸

Fašistická společnost je složena ze tří základních společenských složek. První a nejdůležitější složkou je vševědoucí vůdce. Druhou složku fašistické společnosti představuje ozbrojená elita, která staví svoji autoritu na hrdinství, vizi a schopnosti se obětovat pro blaho celku. Třetí a nejnižší složku společnosti představují masy prostých lidí, jež jsou nevědoucí a nečinné a jejich osudem je slepá poslušnost a oddanost vůdci.²⁹

1.1.5 Mýtus a symbolika

Mýtus má ve fašistickém pojetí dvě funkce. První představuje funkci legitimační, a to prostřednictvím zatemnění reálného stavu věcí. Druhá funkce mýtu spočívá ve „*spoutání do militantní pospolitosti prostřednictvím tzv. světového názoru*“. Nejdůležitějším mýtem je mýtus vůdce, který je prezentován jako ztělesnění národa. S mýtem je velmi úzce spojen mesianismus. Mýtus mesianismu má společnost přesvědčit, že nastal čas na konečné spasení. Lze hovořit o třech typech mýtu: 1) vnitřní mýtus je charakteristický požadavkem zajištění pořádku a bezpečnosti, 2) projevem mýtu hospodářského a sociálního je korporativní stát a jeho stavovské uspořádání a konečně 3) zahraničně politický mýtus, který je souběhem dvou složek. První složkou zahraničně politického mýtu je vytvoření iluze, že nebezpečí ze strany *Nepřítele* je natolik velké, že je třeba zahájit preventivní útok. Druhá složka zdůrazňuje potřebu zajištění hlavních přírodních zdrojů a vrcholí požadavkem autarkie, což vede k expanzionismu a touze ovládnout celosvětové přírodní zdroje. Symbolika představuje ve fašismu jakýsi záchytný bod, je prvkem identifikace.³⁰

Na důležitost mýtu pro fašistickou ideologii poukazuje Noël O’Sullivan těmito slovy: „...*pouze mýtus může přeměnit vzpouru*

²⁷ O’SULLIVAN N.: c. d., s. 154-155.

²⁸ HEYWOOD, A.: c. d. s. 228.

²⁹ Tamtéž, s. 227

³⁰ KOTLÁN, P.: c. d., s. 31-32.

v revoluci, neboť o vzpourách lze hovořit donekonečna, aniž by se vyvolala revoluční činnost, pokud nebudou existovat mýty, které by byly přijaty masami. ³¹

1.1.6 Mesianismus

Mesianistická koncepce je s fašismem nerozlučně spjata. Projevem tohoto mesianismu je „*fanatické vědomí poslání, které inspiruje vůdce a jeho stoupence a které pak vrcholí v programu světové nadvlády.*“³² Nejdůležitějším prvkem mesianismu je v případě fašismu nadřazenost jednoho národa nad ostatními. Tento národ je mesiášem, spasitelem nikoliv pouze vlastního národa či rasy, ale lidstva obecně. Odtud oprávnění expanzionismu a vyvražďování „méněcenných“, kteří nemohou nebo nechtějí být spaseni nadřazenou rasou či národem.

1.1.7 Antiracionalismus

Fašismus jako takový se vždy vymezoval proti osvícenským myšlenkám a racionalismu. Lze jej označit za antiintelektuální hnutí, které pohrdá abstraktním myšlením a vyznává kult činu. Tím, že fašismus odmítl racionalismus a osvícenství, nabyl převážně destruktivního charakteru. Stal se jakousi antifilosofií a příkladem nihilismu. Byl antifilosofií v tom smyslu, že odmítal racionalismus, liberalismus, konzervatismus, kapitalismus, buržoazii a komunismus. Odmítal všechny doposud etablované mravní a politické principy.³³ Sám fašismus však podle Paxtona nebyl schopen vypracovat nějakou ucelenou filosofii, nestál na žádném intelektuálním podkladu, jako tomu bylo u jiných ideologií. Fašismus tedy nevycházel z žádného uceleného filosofického systému, „*ale z vůdcovy mystické jednoty s historickým určením jeho národa, což bylo pojetí blízké romantickým představám o historickém rozkvětu národa, případně o individualitě geniálního umělce nebo ducha,*

³¹ O'SULLIVAN N.: c. d., s. 120

³² Tamtéž, s. 158.

³³ HEYWOOD, A.: c. d. s. 224.

*byť fašismus odsuzoval romantické nadšení pro nespoutanost osobní kreativity.*³⁴

1.1.8 Rasismus

Co se týká rasismu, musíme rozlišovat, o kterém fašistickém režimu hovoříme. Italský fašismus se zakládal na nadřazenosti celku nad jednotlivce a na podřízení se vůdci. V jeho případě lze hovořit o voluntaristické formě fašismu, která alespoň ve své teorii dokázala do programu fašismu zahrnout lidi bez rozdílu rasy. Naopak německý nacionální socialismus byl výrazně antisemitský a prosazoval čistotu a nadřazenost nordické rasy, přičemž neváhal ty „méněcenné“ skupiny obyvatelstva fyzicky likvidovat. Na druhou stranu je pravdou, že většina fašistických nebo fašistoidních hnutí byla antisemitská, včetně fašismu českého.

1.2 Společnost a stát v pojetí fašismu

Fašistický stát je totalitní anebo alespoň k totalitě tenduje a to především ve třech momentech. Fašistický stát je extrémně kolektivistický a klade si za cíl vytvořit nového fašistického člověka, tedy člověka absolutně loajálního a poslušného státní moci. Pro fašistický stát je typické stírání rozdílů mezi veřejnou a soukromou sférou, veškerý život je politika. Individuální egoismus je nahrazen egoismem kolektivu. Druhý moment spočívá v roli fašistického vůdce, který je v nezprostředkovaném vztahu se svým národem, což vede lid k politické participaci a plné oddanosti k vůdci, který je zosobněním národa. Tím dochází prakticky k zpolitizování mas. Konečně třetím bodem je absolutní víra v jednotný systém hodnot a víra v jedinou oficiálně existující pravdu, která je diktována vůdcem a jeho nejbližšími lidmi. Heslo italských fašistů velmi stručně vyjadřuje ideu fašistického státu.³⁵ Heslo zní: „*Vše pro stát, nic proti státu, nic mimo stát.*“³⁶

³⁴ PAXTON, R.: c. d., s. 22.

³⁵ HEYWOOD, A.: c. d. s. 232.

³⁶ KAPRAS, J.: c. d., s. 70.

Co se fašistické společnosti týká, dovolím si zde citovat pasáž z knihy *Krise demokracie* od J. L. Fischera. Fašistická společnost tedy stručně vypadá takto: „*společnost, resp. národní společnost se zde jeví jako organismus, jako vyvážená jednota různě významných částí. Výhodiskem tedy nejsou svobodná individua... nýbrž společnost jako celek, jímž jsou tato individua vlastně pohlcována. Odtud ani vláda nevychází zezdola, nýbrž je ve jménu tohoto celku ukládána jednotlivcům shora, a to po výtce autoritativně. Ale pak ani nositelem vlády není společnost jako celek svéprávných občanů, nýbrž autokratická skupina, která strhla na sebe mocenský monopol.*“³⁷ Z výše napsaného lze tedy snadno dovodit totalitní charakter fašistické koncepce státu a společnosti. Jedinec pohlcen kolektivem ztrácí svoji individualitu a stává se pouhou součástí jakéhosi vyššího celku ovládaného vyvolenými. „*Protože pak stát je konkrétně představován vládou, stane se vládnoucí fašistická strana synonymem státu a přejdou na ni všechny atributy státní svrchovanosti i všemohoucnosti*“.³⁸ Totalitní stát je dovršen.

1.2.1 Korporativismus

Korporativismus je fašisty považován za střední cestu mezi kapitalismem a socialismem. Korporativismus odsuzuje ideu třídního boje, která pouze oslabuje národ, a naopak tvrdí, „*že podnikání a pracovní síly jsou vzájemně spjaty v jakýsi organický a duchovně sjednocený celek.*“ Základem pro toto tvrzení je víra v neexistenci třídního antagonismu, ale naopak víra ve vzájemnou harmonii, která umožní pracovat pro obecné blaho a národ. Fašistický stát je tedy tvořen korporacemi a syndikáty, které sdružují zaměstnavatele i zaměstnance v jeden celek a tlumí sociální napětí.³⁹ Organizace v korporacích je ve fašistickém státě povinná a ve skutečnosti slouží spíše ke stabilizaci režimu a ke kontrole společnosti.

³⁷ FISCHER, Josef Ludvík: *Krise demokracie. Řád*. Brno 1933, s. 118.

³⁸ Tamtéž, s. 123.

³⁹ HEYWOOD, A.: c. d., s. 234.

1.3 Fašismus, kapitalismus a socialismus

Paxton píše, že fašismus je „*lidovým hnutím zaměřeným proti levici a proti liberálnímu individualismu.*“⁴⁰ Lipset naopak vnímá fašismus jako extremismus levice, pravice i středu a především právě středu.⁴¹ A právě střední třída měla odpor jak ke kapitalismu, tak k socialismu. V případě kapitalismu byl jejich odpor namířen proti velkému byznysu finančním institucím. V případě socialismu to byl strach z rudé revoluce, která by rozbila stát a znárodnila soukromé vlastnictví, které ovšem bylo pro střední třídu „posvátné“. Střední vrstvy se hlásily k fašismu podle hesla: „*Má-li nás pohltit vlna socialismu, lépe když nás pohltí fašismus.*“⁴² Proto se velká část střední třídy v mnoha zemích obracela k fašismu. Viděla v něm bojovníka proti kapitálu a současně hráz proti socialismu.

Co je ovšem fašismu a socialismu společné je kolektivismus, ovšem v rozdílných podobách. Zatímco socialisté a komunisté trvají na odstranění soukromého vlastnictví a vyvlastění kapitálu vykořisťovatelů, fašismus odmítá třídní boj a propaguje sociální a třídní smír prostřednictvím korporací. Cílem fašismu je tedy národ, neboť ten je jinak třídními antagonismy oslabován. Je skutečností, že fašismus ve svém hospodářském programu zahrnuje jisté socialistické prvky, neboť se tak snaží oslabit levici a získat část jejich voličů a sympatizantů. Zajímavou se mi v kontextu srovnání fašismu a socialismu jeví definice Ernsta Nolteho, který definuje fašismus, ve vztahu k socialismu, nebo marxismu obecně, těmito slovy: „*Fašismus je antimarxismus, který usiluje o zničení protivníka prostřednictvím vytvoření radikálně protikladné a přece blízké ideologie a prostřednictvím použití téměř identických a přece charakteristicky přetvořených metod, stále však v nezlomném rámci nacionálního sebepotvrzení a autonomie.*“⁴³ Nejlépe zřejmě vystihli rozpor mezi fašismem a socialismem němečtí nacisté, kteří zvolili pro své

⁴⁰ PAXTON, R.: c. d., s. 27.

⁴¹ NOVÁK, Miroslav: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia.* Praha 1997, s. 56-57.

⁴² MODRÁČEK, F.: c. d., s. 190.

⁴³ NOLTE, E.: c. d., s. 56.

hnutí slovní spojení nacionální socialismus. Jak fungoval tento systém v praxi, to je již jiná otázka.

Na kapitalismu kritizují fašisté především jeho individualistický egoismus a materialismus, jenž podle fašistů neodpovídá vizi idealistické obrody národa a narušuje soudržnost národa a rasy. Kapitalismus bývá proto podřizován ideologickým zájmům fašismu. Vůdce Britské unie fašistů řekl: *„Kapitalismus je systém, prostřednictvím něhož kapitál využívá národ k vlastním cílům. Fašismus je systém, prostřednictvím něhož národ využívá k vlastním cílům kapitál.“*⁴⁴

⁴⁴ HEYWOOD, A.: c. d., s. 230.

2. Podmínky vzniku českého fašismu a charakteristika stranického systému ČSR v letech 1918-1938

Jedním z průvodních jevů vzniku Československé republiky v roce 1918 byl vzestup radikálního nacionalismu. Docházelo ke vzniku různých radikálně nacionalistických skupin, které spojovala nespokojenost s hospodářskou situací a politickými poměry nového státu. Největší nebezpečí viděly tyto skupiny v německé a maďarské menšině a v jejich snahách narušit celistvost nově vzniklého státu.⁴⁵

Československá republika se totiž po celé období své existence potýkala s problémem národnostní nesourodosti. Podle sčítání obyvatelstva ze dne 15. února 1921 žilo na území ČSR celkem 13 374 364 obyvatel, z toho 3 123 568 německé národnosti a 745 431 Maďarů. Německá menšina obývala především území přímo sousedící s Německem a Rakouskem, Maďaři žili z největší části na jihu Slovenska. Významnou menšinu tvořili také tzv. Rusíni obývající Podkarpatskou Rus. Židů žilo na našem území 180 855.⁴⁶

Největší ohrožení pro nový stát představovala nejpočetnější, německá menšina, která již od počátku nesouhlasila se vznikem ČSR a toužila po spojení s Německem či Rakouskem. Podobný problém představovala pro mladou ČSR také menšina maďarská, považující Slovensko a Podkarpatskou Rus za integrální součást maďarského státu. V případě Maďarska a Polska došlo dokonce k vojenským střetům, v nichž se Československu podařilo své území obhájit.

Národnostní menšiny však nebyly jediným problémem, který radikální nacionalisty trápil. Za největší ohrožení národa byl považován komunismus a strach ze šíření bolševické revoluce do dalších zemí, včetně Československa. Do jisté míry byly tyto obavy opodstatněné. V roce 1919 vpadla na Slovensko maďarská armáda a založila zde, podle sovětského vzoru fungující, tzv. Slovenskou republiku rad (16. června 1919 až 7. července 1919). Zahrnovala 2/3 slovenského území a na jejím území docházelo k vyvlastňování podniků, bank a zemědělské půdy a

⁴⁵ NAKONEČNÝ, M. c. d., s. 36.

⁴⁶ *Statistická příručka republiky Československé*. Státní úřad statistický, Praha 1925, s. 364-365.

dokonce byla založena slovenská rudá armáda. Neméně dramatická situace nastala brzy také v Čechách, kde se v červenci 1919 pokusil 1. střelecký prapor ruských legií sídlící v Železné Rudě o převrat a vytvoření diktatury proletariátu.⁴⁷

Neutěšená hospodářská situace v prvních letech existence nového státu vedla k rozsáhlému stávkovému hnutí. Jen mezi lety 1920 až 1923 bylo uskutečněno 1502 stávek, jichž se dohromady účastnilo přes milion stávkujících.⁴⁸ Takováto situace nahrávala převážně levicovým politickým stranám, od roku 1921 zejména nově etablované Komunistické straně Československa.

První volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v roce 1920 znamenaly poměrně drtivé vítězství levice. Československá sociálně-demokratická strana dělnická získala 1 590 520 hlasů a 74 mandátů, Československá strana národně-socialistická 500 260 hlasů a 27 mandátů a Německá sociálně-demokratická strana dělnická se ziskem 689 589 mandátů obsadila 31 křesel. Dohromady se těmito levicovým subjektům podařilo obsadit přes 40 % mandátů.⁴⁹ Čeští sociální demokraté se ocitli v pozici nejsilnější politické síly v zemi. Nejlépe zřejmě vystihli situaci Klimek s Hofmanem, když napsali, že *...Mladičský stát byl prosycen levou atmosférou. Socialismu, byť nerevolučnímu, tleskali i zásadoví odpůrci nejen konzervatismu, ale i liberalismu, prezident Masaryk a ministr zahraničí Beneš, kolem nichž vznikala mocenská struktura tzv. Hrad.*⁵⁰

Tzv. Hrad, v čele s prezidentem Tomášem Garrigue Masarykem, představoval jakýsi stabilizační prvek politického systému po celé období První republiky. Nejvýznamnějšími osobnostmi Hradu byli Masaryk s Benešem, ale patřila sem i řada čelných představitelů z různých politických stran, zejména socialistických. Hrad se snažil na domácí politické scéně prosazovat zásadu demokratického vládnutí a demokratického řešení všech problémů. Prosazoval spolupráci

⁴⁷ NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 36.

⁴⁸ KÁRNÍK, Z.: c. d., s. 232.

⁴⁹ *Volby do Národního shromáždění Československé republiky. Historický přehled výsledků voleb za období 1920-1935.* Český statistický úřad, Praha 2006, s. 10.

⁵⁰ HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda.* Praha a Litomyšl 1995, s. 47.

s německými politickými stranami nejen na bázi parlamentní, ale také vládní. V zahraniční politice měl plnou Masarykovu důvěru ministr zahraničních věcí ČSR dr. Edvard Beneš. Ten prakticky řídil zahraničněpolitické směřování ČSR po celou dobu existence První republiky. Edvard Beneš orientoval zahraniční politiku země zejména na Francii a vždy se snažil o mírové řešení mezinárodních sporů.⁵¹

Když vznikl nový stát, bylo třeba mimo jiné vyřešit otázku, jaký typ volebního systému zvolit. Jelikož bylo Československo velmi heterogenní zemí se značným počtem národnostních menšin, zvolili českoslovenští zákonodárci poměrný volební systém, který měl vést k výraznější reprezentaci všech složek společnosti. Poměrný volební systém velmi často, ne vždy, vede ke vzniku více než dvou politických subjektů, které se v politickém boji ucházejí o moc. Nejinak tomu bylo také v Československu. Eva Broklová uvádí, že *„nejméně sedm stran, ale spíše dvanáct stran, mělo charakter politických stran, bylo schopno ucházet se o moc. Sedm stran celorepublikových (českých a slovenských) se zúčastnilo všech voleb do parlamentu a obdrželo mandáty, čtyři německé a jedna maďarská se zúčastnily trojích voleb a rovněž obdržely mandáty.“*⁵² Všechny vlády, kterých se vystřídalo v průběhu dvaceti let 18, byly koaliční (kromě vlád úřednických) a nebývalo výjimkou, že se na těchto vládách podílelo dokonce i osm politických subjektů. Lze tedy říci, že se jedná v případě stranického systému První republiky o polarizovaný pluralismus, jak jej chápe Sartori? Giovanni Sartori charakterizuje polarizovaný pluralismus zhruba osmi definičními kritérii, mezi něž patří 1) přítomnost relevantních antisystémových stran, 2) existence dvoubarevných opozic, 3) středová pozice jedné strany nebo skupiny stran 4) polarizace, 5) převaha odstředivých sil nad dostředivými, 6) od samého počátku existující ideologické rozčlenění, 7) přítomnost nezodpovědných opozic a konečně 8) politika vzájemného trumfování či přehnaných slibů. Co se počtu stran v polarizovaném pluralismu týká,

⁵¹ KÁRNÍK, Z.: c. d., s. 407-416.

⁵² BROKLOVÁ, E.: c. d., s. 77.

hovoří Sartori o tom, že hranice mezi polarizovaným a umírněným pluralismem je někde okolo 5 až 6 stran.⁵³

V systému se vyskytovala poměrně silná komunistická strana, která od roku 1925 získávala pravidelně silné zastoupení v parlamentu. Na druhém okraji politického spektra se od počátku 20. let formovalo fašistické hnutí, které sice nedosáhlo ve volebním klání nijak velké úspěchu, bylo však, alespoň z počátku podporováno parlamentní a často také vládní národnědemokratickou stranou. Obě hnutí byla zaměřena proti stávajícímu liberálně demokratickému režimu a lze je proto označit za antisystémová. Co se týká relevantnosti obou subjektů, komunistickou stranu lze za relevantní do jisté míry považovat, v případě fašismu lze říci, že relevantním subjektem se nikdy nestal. Důvody, proč se tak nestalo, budu ještě ve své práci rozebírat.

Jelikož se koaliční vlády, po celé období První republiky skládaly ze tří a více politických subjektů, která často navíc byly na různých stranách politického spektra, je možné hovořit o politice konsenzů, která směřovala vládní politiku směrem do středu. V rámci koalic docházelo k poměrně vážným neshodám, které často končily pádem vlády, z čehož lze usuzovat spíše na převahu odstředivých sil nad dostředivými.

Polarizace československého stranického systému byla poměrně značná, zejména po vzniku Komunistické strany Československa v roce 1921, kdy začíná nabývat na síle zejména cleavage levice-pravice, což se projevilo hned v parlamentních volbách v roce 1925, kdy zvítězila se ziskem 970 940 hlasů a 45 mandátů pravicová Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu těsně následovaná komunistickou stranou, která získala jen o něco málo přes 30 000 hlasů a 4 mandáty méně než agráři.⁵⁴

Ostatní kritéria nejsou pro moji práci až natolik zásadní a proto se jim blíže nebudu věnovat. Zmíním jen tolik, že zbylá kritéria nebyla naplněna zcela, ale celkově lze říci, že se stranický systém První

⁵³ SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno 2005, s. 136-145.

⁵⁴ *Volby do Národního shromáždění Československé republiky. Historický přehled výsledků voleb za období 1920-1935*. Český statistický úřad, Praha 2006, s. 14.

republiky velmi blíží tomu, co Sartori nazývá polarizovaným pluralismem.

O prvorepublikovém Československu se někdy hovoří jako o *státu stran*, což je zapříčiněno jednak počtem stran, ale zejména jejich vlivem ve státní správě a společnosti obecně. Prvorepublikové politické strany byly poměrně centralizované a prakticky o všem rozhodovalo politické ústředí strany, čemuž nahrával mimo jiné poměrný volební systém s přísně vázanými kandidátními listinami. Znamenalo to tedy, že pouze vedení strany určuje kdo a na jaké pozici bude za stranu kandidovat a voliči nemající preferenčních hlasů nemohli ovlivňovat pořadí kandidátů, což vedlo ke zvýšení stranické disciplíny. Ten kdo chtěl obsadit na kandidátce volitelné místo, musel být absolutně loajální. Evidentní vliv měly politické strany i na státní správu, která byla jednou z nejvíce zpolitizovaných státních správ vůbec.

Československé politické strany se snažily proniknout také do společnosti, a to zejména budováním širokých sítí různých stranicko-společenských organizací, mezi něž patřily různé ženské, mládežnické, sportovní a jiné podobné organizace. Tím vším se strany snažily zapustit ve společnosti kořeny a vytvořit si tak určité segmenty, které budou ke straně loajální a budou ji ve volbách volit.⁵⁵

⁵⁵ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Československo 1918-1938*. Olomouc 2001, s. 22-26.

3. Vliv Československé národní demokracie na formování fašistického hnutí v Československu

Československá národní demokracie v čele s Karlem Kramářem zastávala již od počátku existence nového státu radikálně nacionalistické postoje, které významně konvenovaly některým krajně pravicově orientovaným jednotlivcům i skupinám.

V Kramářově pojetí měl být národní demokracie *strážkyní národního charakteru státu*, čemuž již od počátku odpovídala národně demokratická politika. Během projednávání jazykového zákona národní demokracie prosazovala, aby se s Němci a Maďary, žijícími na území ČSR zacházelo jako s poraženým nepřítelem, a aby se čeština stala jediným oficiálním jazykem nového státu. Zdeněk Sládek píše, že *obrat národní demokracie k bojovnému nacionalismu zostřil vzájemné vztahy mezi ní, Hradem a jeho přívrženci ve straně*.⁵⁶ Těmito svými postoji získávala strana příznivce právě z řad radikálních nacionalistů, budoucích fašistů.

Ani v zahraniční politice se národní demokraté s Hradem neshodli. Zatímco Hrad prosazoval orientaci ČSR na západ, Kramář a národní demokraté prosazovali panslavistickou politiku. Kramář v duchu panslavismu navrhoval spojení všech slovanských států pod hegemonií slovanského Ruska bez bolševiků. Proto také prosazoval vojenskou intervenci západu v sovětovém Rusku. Nelibě proto nesl, když československá diplomacie na janovské konferenci prosazovala, na nátlak průmyslových kruhů, navázání standardních obchodních styků se SSSR, a to i poté, kdy sovětská delegace uzavřela s Německem rapallskou smlouvu, kterou Kramář označoval za *osudové spojení nepřátel Slovanstva: bolševiků a Němců*.⁵⁷

V úvodu této kapitoly jsem zmínil, že ideologie a zejména vyhraněný nacionalismus národní demokracie přitahoval ke straně různé krajně pravicové skupiny, které byly charakteristické svým antisemitismem, nacionalismem, averzí vůči Hradu a lze se v jejich

⁵⁶ SLÁDEK, Zdeněk: *Československá národní demokracie*. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P.: *c. d.*, s. 600.

⁵⁷ Tamtéž, s. 599.

případě setkat se silně fašistoidním prostředím. Tyto skupiny byly navíc s národní demokracií, velice často, propojeny nejen ideově, ale také personálně. Toto ideové a personální propojení vedlo na počátku 20. let ke vzniku dvou, pro budoucí vývoj českého fašismu, důležitých organizací. První z nich představoval *Klub červenobílých* následovaný další organizací, nazvanou *Národní hnutí – Volné sdružení vlastenecky cítících občanů*.⁵⁸

Italský fašismus byl národními demokraty přijímán velice pozitivně, neboť byl vnímán jako hráz proti komunistickému nebezpečí. Důkazem o sympatiích národních demokratů k italskému fašismu je článek nazvaný *Program fascistů*, otištěný v Národních listech již 17. října 1922. V článku se mimo jiné dozvíme, že „*Italské politické hnutí, které dostalo název fašismu, patří zcela nepochybně k nejzajímavějším zjevům poválečné Evropy. Vyvolán v život nerozvážnou útočností socialistů, oslepených ruským preludem, fašismus odvrátil od italského státu bolševické nebezpečí a zbavil italský lid, také lid dělný, od pochybného dobrodiní sovětského blahobytu a komunistického ráje. Ale fasci, svazy bojovníků, vykonavše tuto úlohu, nesložily zbraně a zůstaly na stráži. Jako bojovaly proti pokusu o převrat, bojují také proti tomu, čemu jsme u nás zvyklí dle slova raženého dr. Karlem Kramářem říkat bolševictví nasucho*“.⁵⁹

Tento článek ovšem nebyl jediným projevem náklonnosti k italskému fašismu ze strany národních demokratů. Pozitivní postoje vyjadřovali i někteří čelní představitelé strany, jako například Alois Rašín, tehdejší ministr financí, který považoval nástup fašismu za návrat úcty k individualitě a domníval se, že *ve všech státech jdou a půjdou poměry napravo* a dodal, že *nastává státníková zkouška demokracie*.⁶⁰ V této době ještě netušil, že jeho smrt o necelý rok později bude impulsem k prvním fašistickým akcím. Národní demokracie svým postojem k italskému fašismu nepochybně otevřela cestu tomu českému a její vliv na jeho další vývoj byl poměrně značný, o čemž se přesvědčíme v dalších kapitolách.

⁵⁸ Tamtéž, s. 599-600.

⁵⁹ *Program fascistů*. Národní listy, 17. 10. 1922, s. 1.

⁶⁰ PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu IV*. Praha 1991, s. 1627-1628.

4. První fašistické skupiny a cesta k Národní obci fašistické

Léta 1922-1923 byla ve znamení formování prvních krajně pravicových uskupení s fašistoidními tendencemi, jejichž fúzí později vznikla hlavní představitelka českého fašismu v meziválečném období *Národní obec fašistická (NOF)*. Jednalo se o hnutí Červenobílých, Národní hnutí – Volné sdružení vlastenecky cítících občanů (dále jen Národní hnutí) a Českoslovenští fašisté. První dvě hnutí měla své zázemí především v Čechách, Českoslovenští fašisté jsou záležitostí Moravy.⁶¹

Nejsilnější z nově vznikajících nacionalistických organizací byl tzv. Klub červenobílých, založený v roce 1922. Organizátorem hnutí byl národní demokrat Josef Kučera a jeho spolupracovníci dr. Jiří Branžovský a dr. ing. Zdeněk Zástěra. Mezi členy a podporovatele hnutí patřili zejména členové Československé národní demokracie (univerzitní profesor MUDr. František Mareš), ale také členové jiných politických stran (agrární činitel PhDr. ing. JUDr. Otakar Čapek). Mezi významné členy patřil i ing. JUDr. Zdeněk Zástěra, později významný funkcionář Národní obce fašistické. Červenobílí vydávali vlastní časopis *Výzva Červenobílých*.⁶²

Již v dubnu 1923 čítal Klub červenobílých na 1300 členů, přičemž největší podporu nacházel ve vzdělanějších vrstvách obyvatelstva, zejména mezi studenty. Největší ohlas našlo hnutí mezi studenty a některými profesory právnické fakulty Karlovy univerzity v Praze.⁶³

Program Červenobílých se opíral o tři základní témata. Jednalo se o boj za suverénní národní stát⁶⁴, boj proti stranictví a stranickému politikaření spojený s požadavkem na zrušení vázaných kandidátních listin a v neposlední řadě je to boj proti třídnímu boji a komunismu.⁶⁵

V roce 1923 zřídili Červenobílí svůj vedoucí stranický orgán, tzv. *radu desíti*, která ovšem neměla příliš dlouhého trvání a kvůli rozporům

⁶¹ PASÁK, T.: c. d., s. 62-66.

⁶² Tamtéž, s. 62. Srovnej s NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 43.

⁶³ Tamtéž, s. 62.

⁶⁴ Tento bod programu je zaměřen zejména proti německým a maďarským, ale také polským separatistickým tendencím.

⁶⁵ PASÁK, T.: c. d., s. 62. Srovnej s NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 44.

uvnitř hnutí se počet členů rady snížil o polovinu a nový orgán dostal název *rada pěti*.⁶⁶

První rozpor můžeme sledovat již v zárodečné fázi českého fašismu. Později se vnitřní spory jednotlivých organizací přenesou na půdu Národní obce fašistický a po celé období její existence budou hrát dosti významnou, pro hnutí českých fašistů, negativní roli.

K největšímu vystoupení Červenobílých došlo po atentátu na tehdejšího ministra financí za národně demokratickou stranu Aloise Rašína, ke kterému došlo 5. ledna 1923. Atentátníkem byl bývalý člen KSČ a toho času anarchista Josef Šoupal. Na Václavském náměstí se tehdy sešla zhruba desetitisícová demonstrace, na které, mimo jiných, promluvil také národní demokrat a člen Klubu červenobílých Josef Kučera. Národní demokraté hovořili o komunistickém puči a žádali okamžité zrušení KSČ a zákaz vydávání Rudého práva. Jejich hněv se obrátil také proti socialistickým stranám, zejména proti národním socialistům, ale také proti Československé obci legionářské. Účastníci demonstrace volali po zavedení pořádku a vládě silné ruky.⁶⁷

Čelní představitelé státu si po předcházejících událostech uvědomili nebezpečí, které hrozí demokracii v ČSR ze strany extremistických sil, a to jak z levé tak pravé strany politického spektra. Výsledkem této situace bylo přijetí *zákona na ochranu republiky* v březnu 1923. Jiří Kovtun píše, že „*jeho účelem bylo potírat snahy proti samostatnosti československého státu, odstrašovat živly, které by chtěly rozvracet republiku a ohrožovat její demokratickou formu, a v neposlední řadě varovat před útoky na životy vedoucích státníků*.”⁶⁸

Výsledek v podobě zákona na ochranu republiky jistě fašisty nepotěšil. Zpříšňoval totiž tresty za tzv. politické zločiny a byl užíván nejen proti komunistům, což si fašisté přáli, ale také proti fašistům samotným. Jejich pole působnosti tím bylo podstatně omezeno.

Další nacionalistickou organizaci představovalo Národní hnutí. Národní hnutí vzniklo oficiálně 18. listopadu 1922. Hnutí hned zpočátku

⁶⁶ NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 45.

⁶⁷ Tamtéž, s. 45. a KOVTUN, J.: c. d., s. 245. a PASÁK, T.: c. d., s. 62-63.

⁶⁸ KOVTUN, J.: c. d., s. 253.

avizovalo, že přijímá za svůj vzor italský fašismus, který považovalo za příklad „*lásky, sebezapření a síly myšlenky*“.⁶⁹

Milan Nakonečný si všímá čtyř základních ideologických znaků Národního hnutí: „*vyhraněného nacionalismu, antisemitismu a panslavismu*“, přičemž upozorňuje na významný rozdíl mezi nacionalismem italského fašismu a českým nacionalismem. Italský nacionalismus je podle něj útočný a imperialistický, kdežto český je svojí podstatou defenzivní, a to po celé období První republiky.⁷⁰

Tomáš Pasák přichází ve svém díle o českém fašismu s poněkud podrobnějším „programem“ Národního hnutí a píše, že mělo ve svém programu „*očistit úřady a ozbrojené síly od cizáků, zajistit klid, pořádek a kázeň, revizi zákonů, zrušení vázaných volebních listin, zamezení diktatury kterékoli strany či třídy, utišení sociálních bojů, vymanění hospodářství z područí kapitálu, vybudování socialismu lásky, bratrství a pokojného vývoje, zvýšení role národní inteligence*“.⁷¹

Největším ideologickým protivníkem Národního hnutí byla ze zcela pochopitelných důvodů komunistická strana, která byla označována za stranu vlastizrádců a měla být zlikvidována.⁷²

Největší členskou základnu a veřejnou podporu mělo Národní hnutí v Praze. Nejslabší pozici naopak na Moravě. V Brně mělo hnutí pouze 500 členů. Národnímu hnutí se podařilo oslovit především inteligenci, zejména mladé studenty, ale také podnikatele a drobné živnostníky. Největší podpory se dostávalo Národnímu hnutí od *Mladé generace národnědemokratické strany*, která vyzvala hnutí, aby po vzoru Benita Mussoliniho vydobylo vítězství fašismu také v Československu.⁷³

Poslední významnou nacionalistickou skupinou byli Českoslovenští fašisté. Českoslovenští fašisté započali svoji aktivitu koncem roku 1922. Ústředí si skupina vytvořila v Holešově, kde se fašisté sdružovali kolem týdeníku *Hanácká republika* (později *Národní republika*), jehož majitelem

⁶⁹ PASÁK, T.: c. d., s. 66.

⁷⁰ NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 41.

⁷¹ PASÁK, T.: c. d., s. 66.

⁷² Tamtéž, s. 66.

⁷³ Tamtéž, s. 66.

byl statkář a současně národnědemokratický poslanec František Zavřel. Celé hnutí, včetně týdeníku pomáhal financovat *Svaz průmyslníků*.⁷⁴

První sjezd Československých fašistů se konal v roce 1923 v Holešově a prvním předsedou byl zvolen holešovský knihkupec František Ladislav Stelzig. Ústředním tajemníkem a skutečnou vůdčí osobností strany byl však redaktor Hanácké republiky Robert Mach. 2. listopadu 1922 se českoslovenští fašisté článkem v Hanácké republice otevřeně přihlásili k fašismu, když psali, „*že tak jako v Itálii, tak také v naší republice vzniklo něco nového, co se vymyká z rámce běžných a předválečných spolkových formací. Dnes možno napsat, že máme v republice fašisty. Není to sice žádná velká skupina, ale prozatím sdružení asi 500 mužů z různých politických stran a různého politického postavení*“.⁷⁵

Mezi hlavní programové body Československých fašistů patřilo vytvoření silného nacionálního státu, zrušení vázaných kandidátních listin, boj proti socialismu a komunismu a v neposlední řadě antisemitismu.⁷⁶

4.1 Fúze

Již od počátku existence českého fašismu se můžeme setkat s pokusy o vytvoření jednotného vedení všech fašistických organizací na území Československa. Nejprve došlo k navázání kontaktů mezi Národním hnutím a Červenobílými, což se jeví jako naprosto logické, vezmeme-li v potaz, že obě hnutí sídlila v Praze a jejich působení prakticky nepřesahovalo hranice Čech. Ačkoliv mezi oběma skupinami docházelo k názorovým a osobním neshodám, obě hnutí se nakonec v listopadu 1923 částečně sloučila a dala vzniknout nové organizaci, nazvané *Národní hnutí českoslovanské*. Záměrně hovořím o *částečném* sloučení, neboť v obou hnutích existovali jedinci, kteří se sloučením za žádnou cenu nesouhlasili. Došlo tedy k situaci, že vedle nově vzniklého

⁷⁴ HABRMANOVÁ, M.: c. d., s. 202. a PASÁK, T.: c. d., s. 63.

⁷⁵ GAJANOVÁ, A.: c. d., s. 33.

⁷⁶ PASÁK, T.: c. d., s. 63.

Národního hnutí československého i nadále existovalo samostatné Národní hnutí a samostatní Červenobílí.⁷⁷

V dubnu 1924 se konalo v Kolíně společné zasedání Československých fašistů, Červenobílých a Národního hnutí. Všechny tři subjekty se dohodly na vzniku společné organizace nazvané *Českoslovenští fašisté-Národní hnutí obrodné*, přičemž byla zachována vnitřní samostatnost všech tři zúčastněných hnutí. Jakožto společný orgán bylo vytvořeno *Ústředí československých fašistů* v čele s kolínským továrníkem Aloisem Klášterským, které řídilo přibližně 40 odboček. Nově vzniklé fašistické ústředí bylo přeneseno z Holešova do Prahy a hlavním tiskovým orgánem hnutí zůstala Machova Národní republika.⁷⁸

Již v lednu 1925 přišla fašistická *Rada desíti*⁷⁹ s ucelenou verzí fašistického politického programu, který byl doprovázen fašistickými hesly *Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem, Práce, kázeň a odvaha, Proti idej ideu-proti pěsti pěst*. Nejkomplexněji pojednala tento fašistický program Magda Habrmanová, kterou si nyní dovolím citovat. „*Po úvodní větě, konstatující 'krajní nespokojenost všech vrstev národa nad dnešním vedením jeho záležitostí' je zdůrazněna 'vrcholná' idea českého fašismu-idea československého národního státu vycházející z předpokladu, že 'v republice československé existuje toliko jediný národ, národ československý, který jest jediným suverénem tohoto státu'. Občanům německé a maďarské národnosti je zde připomínáno, že mají svoji národnost a 'ideu státní' uskutečněnu v Německu a Maďarsku, tudíž, že jejich případné 'jakékoliv snahy po národním sebeurčení' bude český fašismus pokládat za 'úkladný útok na suverenitu čsl. národa v jeho vlasti'. Idea národního státu je tu prezentována jako svatá povinnost vůči kulturní zdatnosti národa a jeho budoucím pokolením, jako projev úcty k slavné minulosti národa a zásluhám předků, i lásky k 'prolité krvi našich padlých bojovníků, jichž všech myšlenek se cítíme býti ochránci, nositeli a pokračovateli'. Na přímou otázku 'co chceme my čs. fašisté' spisek odpovídá nepřímou nejprve tvrzením, že čs. fašisté jsou ochránci všech 'dobrých zařízení a rádu', jako jsou idea náboženská,*

⁷⁷ HABRMANOVÁ, M.: c. d., s. 202.

⁷⁸ Tamtéž, s. 202-203.

⁷⁹ Hlavní exekutivní orgán.

*idea mravní, rodina a právo na soukromé vlastnictví, aby posléze jedním dechem vychrlil, že 'odmítáme s odporem defétismus a židovské snahy po světovládě a pokud jde o náš stát, žádáme úplné jeho odžidovštění, chceme poctivost a schopnost ve vedení státních záležitostí, což znamená nesmiřitelný boj proti korupci, úplatkářství, mnohoobročnictví... (boj) proti židovskému vlivu a soustavnému znemravňování národa... žádáme bezpodmínečně pořádek, češství a kázeň ve veřejném životě'. Do budoucnosti sliboval prioritní realizaci ideje národního státu 'snahou učiniti národ náš vnitřně zdravým a silným politicky, hospodářsky, kulturně a vojensky zdatným, kteréžto vlastnosti vedle pevných smluv se spřátelenými a věrnými sousedy, jedině zabezpečují jeho dobou budoucnost'.*⁸⁰

Pasák uvádí údaje z ministerstva vnitra, podle kterých bylo v roce 1925 na území Československa až 20 000 organizovaných fašistů. Jak jsem zmiňoval výše, fašistické hnutí mělo poměrně silné zastoupení mezi studenty, a to jak v Čechách, tak na Moravě. Na počátku roku 1926 došlo dokonce k založení dvou fašistických studentských sdružení. V Praze se jednalo o *Fašistické studentské sdružení* v čele s Janem Vrzalíkem, v Brně to byl *Fašistický svaz studentstva* s dr. Vladimírem Teyrovským.⁸¹

Již o rok dříve se československé fašistické hnutí pokusilo navázat styky se svým vzorem fašistickou Itálií, od které se očekávala především finanční pomoc ideově spřízněnému hnutí v Československu.⁸²

V listopadu 1925 zasedali fašisté v Přerově a řešili otázku, zda vystupovat samostatně, nebo ve spojení s národnědemokratickou stranou. Bylo usneseno, že fašistické hnutí zůstane samostatnou organizací.⁸³

⁸⁰ HABRMANOVÁ, M.: c. d., s. 203.

⁸¹ NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 54

⁸² PASÁK, T.: c. d., s. 65.

⁸³ Tamtéž, s. 65.

5. Národní obec fašistická ve 20. letech

Impulsem ke zvýšení aktivity fašistických sil v ČSR byl výsledek parlamentních voleb v roce 1925. Jak jsem již zmínil výše, ve volbách zvítězili pravicoví agráři se ziskem 970 940 hlasů, těsně následovaní komunisty s 934 223 hlasy. Obrovský propad oproti minulým volbám zaznamenala sociální demokracie se ziskem pouhých 631 000 hlasů. Národní demokracie, strana mající velmi blízko k českému fašismu, oslovila pouhých 284 000 voličů, což představuje něco málo přes 4 % hlasů.⁸⁴ V téže době se dosti významně prohloubily spory mezi Hradem a protihradními silami v čele s národními demokraty. Socialistické strany, o které se hrad opíral, byly po volbách velmi oslabeny a do popředí se dostala pravice. Jako problematické se ukázalo sestavení nové vlády. Nejprve se po komplikovaných jednáních podařilo sestavit vládu v čele s agráříkem Antonínem Švehlou, která ovšem hned 18. března 1926 podala demisi a byla nahrazena úřednickou vládou Jana Černého. Teprve v říjnu 1926 byla sestavena nová vláda tzv. panské koalice, která vydržela až do voleb v roce 1929. Nová pravicová vláda, v jejímž čele stál znovu Švehla, byla složena z českých, slovenských, ale i německých politických stran. Nejprve politické zmatky těsně po volbách, silná komunistická strana a poté vláda se zastoupením německých stran. Fašisté vycítili svoji příležitost.⁸⁵

Rok 1926 je pro české fašistické hnutí rokem přelomovým. V březnu tohoto roku došlo ke sloučení všech fašistických skupin (Červenobílí, Národní hnutí a Českoslovenští fašisté) do jedné organizace nazvané *Národní obec fašistická*. V souvislosti s integračním procesem uvnitř českého fašismu se objevily informace, „že fašistické hnutí má za sebou význačné osobnosti na ministerstvech a mezi generalitou, čímž jistě nebyl míněn nikdo jiný než generál ruských legií Radola Gajda“⁸⁶. Radola Gajda působil v té době jako zastupující náčelník Hlavního štábu československé branné moci a jako bývalého generála ruských legií jej

⁸⁴ Volby do Národního shromáždění Československé republiky. Historický přehled výsledků voleb za období 1920-1935. Český statistický úřad, Praha 2006, s. 14.

⁸⁵ PASÁK, T.: c. d., s. 67.

⁸⁶ HABRMANOVÁ, M.: c. d., s. 205.

s fašisty spojovala zejména nenávist ke komunismu. Gajda se navíc se svými sympatiemi k fašismu nikterak netajil.

První rok NOF se nesl ve znamení nepokojů a afér. Dne 1. května 1926 se konal zemský sjezd NOF v Prostějově, kterého se účastnilo na 500 fašistů z různých koutů republiky, z nichž přibližně 80 navléklo při této příležitosti fašistický stejnokroj. K fašistům se v průběhu celé akce připojilo okolo 3500 osob. V průběhu fašistického pochodu městem docházelo k násilnostem a krvavým konfliktům mezi fašisty a komunisty, které ukončil až zásah četnictva.⁸⁷

V červenci 1926 se začaly šířit zprávy o plánovaném fašistickém převratu, ke kterému mělo dojít v průběhu VIII. všesokolského sletu konaného ve dnech 5. - 6. července 1926 v Praze. Znojemský policejní komisař prý již v dubnu 1926 napsal do Prahy mimo jiné tato slova: „*Na hranici jihomoravské, hlavně na rakouské straně, rozšiřuje se pověst, že zavedena bude v Československu vojensko-fašistická diktatura bez parlamentu. Prohlášena býti má o sokolském sletu pražském začátkem července t. r.*“⁸⁸ Gajda, tehdy neoficiální vůdce českého fašismu, plánoval provést tento převrat za pomoci ozbrojeného křídla SHLS nazývaného *Rodobrana*. Toto hnutí, jehož vzorem byl Mussoliniho fašismus, usilovalo o autonomii Slovenska v rámci Československé republiky. Právě tento bod byl stěžejní součástí dohody mezi Gajdou a vůdci Rodobrany (Vojtech Tuka, Šaňo Mach, Peter Prídavok a Ferdinand Juriga). Podle dohody měl převrat na Slovensku probíhat samostatně a po převratu mělo Slovensko získat autonomii v rámci nového fašistického Československa.⁸⁹ Tomáš Pasák uvádí, že „*mělo být zavedeno stanné právo, uzavřeny státní hranice a obsazeny sekretariáty politických stran.*“ Do čela nově vzniklého fašistického kabinetu se měl postavit Cyril Svozil, ministerstvo zahraničních věcí mělo připadnout Štefanu Osuskému a místo ministra národní obrany měl rezervované Gajda. Mezi členy vlády měli patřit také Andrej Hlinka, Vojtech Tuka aj.⁹⁰

⁸⁷ PEŠA, V.: c. d., s. 238.

⁸⁸ Tamtéž, s. 240.

⁸⁹ RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945.* Bratislava 1997, s. 114.

⁹⁰ PASÁK, T.: c. d., s. 70.

Fašistický převrat ztroskotal a začaly padat tresty pro jeho aktéry. Rodobrana byla rozpuštěna podle zákona na ochranu republiky a její přední činitelé byli uvězněni.⁹¹ O poznání složitějším se jevílo potrestání Gajdovo. Jak jsem již zmínil výše, Gajda byl v této době velmi vysoce postaveným důstojníkem československé armády a jeho zapojení do převratových plánů bylo poměrně delikátní záležitostí. V témže roce provedl maršál Pilsudski vojenský převrat v Polsku a zavedl v zemi vojensko-fašistickou diktaturu. Stejného scénáře se velmi obával Masaryk, což vedlo k jeho velmi intenzivnímu zasahování do Gajdova případu. Gajda byl obviněn za podíl na přípravách fašistického převratu a z vyzvědačské činnosti pro SSSR. Gajdovým případem se zabýval kárný výbor ministerstva národní obrany, který definitivně rozhodl o Gajdově vině až v roce 1928. Gajda byl degradován z hodnosti generála do hodnosti vojína v záloze a byl mu snížen zaopatřovací plat o 25 %.⁹²

Ve dnech 2. - 3. ledna 1927 se konal v Brně sjezd českých fašistů, na kterém mělo být oficiálně zvoleno vedení NOF. Za vůdce hnutí byl jednomyslně zvolen Radola Gajda, který pouze den před svým zvolením vstoupil do NOF. Na sjezdu bylo kromě vůdce voleno také direktorium, jehož členy se stali Zdeněk Zástěra (Praha), Ladislav Švejcar (Praha) Cyrill Svozil (Prostějov), Jan Khéres (Uherské Hradiště), Jan Daxner (Nitra) a Vladimír Žuffa (Bratislava). Ve zvoleném direktoriu se odrážel zemský charakter NOF, když po dvou získala země Česka, Země Moravskoslezská a Slovensko. Aby byl ještě více zdůrazněn vůdcovský princip, na kterém NOF stála, nově zvolené direktorium předalo své funkce a pravomoci do rukou Gajdy a znovu je od něj přijalo.⁹³

Cílem NOF bylo vytvoření korporativního státu po vzoru fašistické Itálie. Parlamentní demokracie měla být nahrazena stavovským zřízením. Základem státu se měly stát stavy zemědělský, dělnický, obchodníků, živnostníků a duševních pracovníků, přičemž každý z nich měl být dále dělen do jednotlivých odborových syndikátů. Fašisté ostře odmítali třídní

⁹¹ RYCHLÍK, J.: c. d., s. 114.

⁹² HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda*. Praha a Litomyšl 1995, s. 99. a PASÁK, T.: c. d., s. 78.

⁹³ PASÁK, T.: c. d., s. 82.

boj, který oslabuje národ, a namísto toho propagovali spolupráci všech složek národa, což jedině povede k blahobytu všech vrstev společnosti.

Na mladoboleslavském sjezdu konaném v srpnu 1927 byl program doplněn o požadavek na vytvoření silné armády. Tento požadavek byl obhajován mimo jiné těmito slovy: „*My chceme expanzi vůle a vypětí všech národních sil v takovém rozsahu, jak přísluší významu českého národa... Musíme být imperialisty... musíme být přímo fantastickými. Kdyby celý svět zahynul, Čechy musí žít. Proto musíme mít silné vojenství.*“⁹⁴

Na přelomu let 1926 až 1927 zaznamenala NOF největší nárůst své členské základny. Podle hradních a policejních informací bylo v té době na území Československa na 200 000 organizovaných fašistů, z toho celých 40 000 pouze v Praze.⁹⁵ Pasák k tomu dodává, že se patrně jedná o nadnesené údaje a hovoří o zhruba osmdesátitisícové členské základně.⁹⁶

Václav Peša uvádí ve svém článku k formování českého fašismu procentuální složení členů NOF podle jejich stranické a sociální příslušnosti. Data jsou z roku 1927

Tabulka č. 1: Procentuální složení členů NOF podle jejich stranické a sociální příslušnosti⁹⁷

NOF	100%
národní demokraté	55%
agrárníci	10%
živnostníci	5%
lidovci	8%
dělníci	22%

Více než polovina členů NOF náležela k národnědemokratické straně, což nás ani příliš nepřekvapuje, vzhledem k angažovanosti národních demokratů v zárodečné fázi českého fašistického hnutí. Překvapivé může být naopak 22% zastoupení dělníků, z nichž údajně 7 % představují křesťanští sociálové, bývalí socialisté a dokonce komunisté.⁹⁸

⁹⁴ Tamtéž, s. 86.

⁹⁵ Tamtéž, s. 86. a HOFMAN, P. – KLIMEK, A.: c. d., s. 150.

⁹⁶ PASÁK, T.: c. d., s. 157.

⁹⁷ PEŠA, V.: c. d., s. 245.

⁹⁸ Tamtéž s. 245.

Václav Peša došel k závěru, že z geografického hlediska lze říci, že „fašistické hnutí bylo nejvíce rozšířeno na Hané a dále pak na Ostravsku. V olomoucké župě měli fašisté své organizace téměř na sto místech, přičemž vedly okresy Prostějov, Litovel a Přerov. V župě ostravské byly asi na 70 místech a nejvíce v okresech Frýdek, Fryšták a Ostrava“.⁹⁹ Srovnáme-li Pešovo tvrzení s údaji Pavla Kotlána, které uvádím níže, dojdeme ke zjištění, že se v některých momentech liší. Některá místa, jako například Litovel či Ostrava, Kotlán vůbec neuvádí, z důvodu, že není jisté, zdali se v těchto místech jednoty NOF vůbec nacházejí. Z části mohou být rozdíly zapříčiněny jinými primárními zdroji, ze kterých oba mnou citovaní autoři vycházejí.

Pavel Kotlán ve své knize zabývající se fašismem v Zemi Moravskoslezské, uvádí početní a územní rozložení členů NOF na Moravě a ve Slezsku podle soupisu jednot NOF z roku 1926. Autor v případě některých jednot neuvádí počet členů a vysvětluje to tím, že existuje značná pravděpodobnost, že tato jednoty neexistují. Do svých tabulek č. 2 až 6 jsem proto zahrnul pouze jednoty s uvedeným počtem členů. Nepodařilo se mi bohužel získat celorepubliková data, proto pro ilustraci uvádím alespoň údaje za Zemi Moravskoslezskou.¹⁰⁰

Tabulka č. 2: Župa brněnská

Brno I	400
Brno II	200
Brno III	300
Brno IV-královo Pole	300
Brno V-Husovice	50
Brno VII-Juliánov	80
Brno VIII	40
Újezd u Sokolnice	5
Blansko	40
Rosice	100
Hrušovany	25
Modřice u Brna	42
Boskovice	20

⁹⁹ Tamtéž, s. 238.

¹⁰⁰ KOTLÁN, P.: c. d., s. 41-42.

Celkový počet členů	1602
----------------------------	-------------

Tabulka č. 3: Župa jihlavská

Jihlava	240
Znojmo	60
Telč	25
Celkový počet členů	325

Tabulka č. 4: Župa olomoucká

Prostějov	700
Olomouc	900
Hulín	50
Bystřice pod Hostýnem	150
Šumperk	14
Přerov	70
Tovačov	120
Náměšť na Hané	40
Kostelec na Hané	120
Čakov	17
Cholina	15
Příkazy	50
Lhota u Nákla	20
Bedihošť	30
Kralice na Hané	120
Krumsín u Plumlova	10
Unčovice	25
Kolice	12
Bouzov	19
Nezamyslice	6
Lutín	30
Blatec	6
Celkový počet členů	2524

Tabulka č. 5: Župa uherskohradištská

Uherské Hradiště	150
Hodonín	300
valašské Klobouky	20
Břeclav	40
Zlín	80

Celkový počet členů	590
----------------------------	------------

Tabulka č. 6: Župa moravsko-ostravská

Frenštát	35
Frýdlant	80
Staré Hamry	50
Klimkovice	13
Valašské Meziříčí	100
Opava	100
Petřvald	100
Český Těšín	24
Poruba u Orlové	15
Mariánské Hory	48
Přívoz	60
Vítkovice	60
Celkový počet členů	685

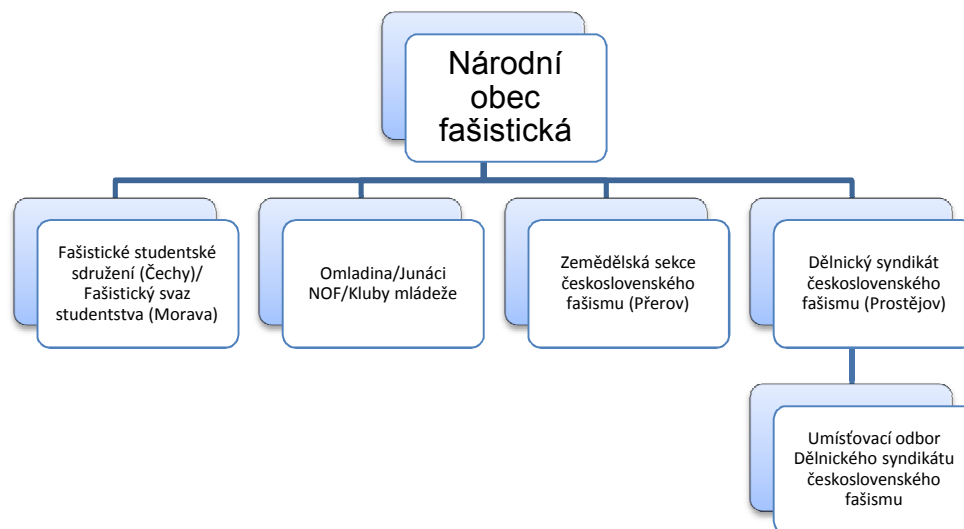
Podle uvedených tabulek můžeme říci, že na Moravě a ve Slezsku působilo v roce 1926 něco okolo 6 000 organizovaných fašistů. Toto číslo však může být neúplné, neboť u některých jednot, které jsem z důvodu jejich nepotvrzené existence neuvedl, nebyly uvedeny počty členů. Je tedy možné se domnívat, že počet fašistů byl na Moravě a ve Slezsku ještě vyšší, než uvádí oficiální zdroje.

Vedle NOF začala vznikat řada organizací a sdružení, které měly podle korporativního modelu pomoci fašistům lépe zapustit ve společnosti kořeny. Stav duševních pracovníků byl představován dvěma fašistickými studentskými sdruženími – Fašistickým studentským sdružením v Čechách a Fašistickým svazem studentstva na Moravě. V březnu 1926 vznikly na Hané další dvě organizace. V Přerově to byla Zemědělská sekce československého fašismu, která měla propojovat NOF se zemědělským stavem. V Prostějově v podobném duchu vznikl Dělnický syndikát československého fašismu, který již podle názvu, měl naplňovat ideu dělnického stavu. NOF vytvářela po vzoru italských fašistů své vlastní ozbrojené složky, které měli sloužit k nátlaku na politické protivníky a na demokratický systém státu. Nejprve vznikla v roce 1926 Omladina, která byla již brzy nahrazena Junáky NOF.

Činnost Junáků byla zastavena v květnu 1932 a došlo k jejich nahrazení Kluby mládeže.¹⁰¹

Pro snadnější orientaci v systému organizací NOF jsem vytvořil jednoduchý hierarchický model.

Graf č. 1: Hierarchický model přidružených organizací NOF¹⁰²

Organizace NOF byly poměrně nestálé, procházely řadou problémů, upadaly a znovu se obnovovaly a nemohly tak plnit svoji funkci, pro kterou byly určeny. Pro NOF byly tyto organizace spíše přítěží.

Ve dnech 14-15. srpna 1927 se konal v Mladé Boleslavi sjezd NOF, kterého se účastnilo 84 zástupců NOF z Čech, 39 z Moravy a Slezska, 20 ze Slovenska. Doprovodných akcí se účastnilo až 2000 příznivců českého fašismu. Na mladoboleslavském sjezdu mělo být přečteno volební prohlášení NOF pro podzimní komunální volby, kterých se NOF měla účastnit jako politická strana. Gajda však z pozice vůdce rozhodl, zřejmě pod tlakem národních demokratů, že se NOF nebude jakožto politická strana voleb účastnit¹⁰³ a uvedl, které politické strany nemají fašisté volit. Dalším bodem sjezdu mělo být jednání o návrhu na zakládání fašistických

¹⁰¹ Tamtéž, s. 43-44. a NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 65.

¹⁰² Zdroj: autor na základě použité literatury

¹⁰³ Neúčast NOF v komunálních volbách neplatila absolutně. Místní jednoty se mohly, kde to bylo jen trochu možné, účastnit voleb buď samostatně, nebo jednotliví členové na kandidátkách občanských stran, ovšem pouze se souhlasem direktoria. Pokud ohlašovací povinnost nebyla splněna, hrozilo okamžité vyloučení z NOF. [HABRMANOVÁ, M.: c. d. s. 209.]

odborů, se kterým přišlo direktorium NOF. Gajda se direktoriu postavil a rozhodl, že NOF nebude zakládat své vlastní odbory.¹⁰⁴

NOF byla hned od svého vzniku zmítána vnitřními spory, které se nepodařilo uklidnit ani v Mladé Boleslavi. Ba právě naopak, Gajda svým rozhodnutím o neúčasti ve volbách a svým otevřeným vystoupením proti direktoriu přilil olej do ohně. Fašisté svojí neúčastí v komunálních volbách ztratili možnost ověřit si své postavení ve společnosti právě v době, kdy členská základna NOF doznala značného rozmachu, a počet lidí spřízněných s fašismem narůstal. Gajda si zřejmě neuvědomil, že parlamentní strany těží mimo jiné právě z rozsáhlé sítě svých místních organizací a počet jejich zastupitelů na komunální úrovni může hrát roli také ve vyšších politických patrech.

V noci z 22. na 23. srpna 1927 se pokusila ozbrojená skupina zřejmě šesti členů fašistické Omladiny získat dokumenty kárného výboru ministerstva národní obrany a dokumenty prezidenta Masaryka, týkající se Gajdova případu. Za tímto účelem vtrhla skupina do vily vládního rady Jaroslava Vorla v Sázavě nad Sázavou. Policie, která celý případ vyšetřovala, došla k závěru, že se jednala o smlouvanou akci NOF se souhlasem Radoly Gajdy a Zdeňka Zástěry. Gajda byl odsouzen ke dvěma měsícům žaláře, byla mu odebrána renta, kterou jako bývalý generál dostával a nakonec byl i vyškrtnut z vojenské evidence. Trest si Gajda odpykal později, neboť v době, kdy mu byl trest udělen, vykonával Gajda svůj poslanecký mandát a byl chráněn imunitou.¹⁰⁵

Národní obec fašistická byla již od svého vzniku zmítána řadou vnitřních sporů, které vyvěraly především z osobních animozit mezi jejími vlivnými funkcionáři. Hned na začátku se v hnutí vytvořila dvě křídla, české a moravské. Moravské křídlo posílilo svoji pozici v hnutí po prostějovském sjezdu NOF v květnu 1926, který ukázal na schopnost moravského křídla vystupovat samostatně, bez direktiv z ústředí. Hned v říjnu 1926 došlo ke konfliktu uvnitř moravského křídla NOF mezi Cyrilem Svozilem (vůdčí osobnost hnutí na Moravě, především v oblasti Hané) a brněnským funkcionářem Janem Navrátilem, který vyvrcholil odchodem Navrátila z NOF a vytvořením Moravské Národní obce

¹⁰⁴ PASÁK, T.: c. d., s. 86. a NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 76.

¹⁰⁵ PASÁK, T.: c. d., s. 86.

fašistické (MNOF). Že se jedná pouze o krátkodobý konflikt, se ukázalo již v lednu 1927, kdy se MNOF vrátila do lůna NOF.¹⁰⁶

Po neúspěšném mladoboleslavském sjezdu se NOF ocitla v krizi. Gajda měl v organizaci neomezené diktátorské postavení a začala se proti němu profilovat vnitřní opozice vedená neformálním vůdcem moravského křídla NOF Cyrilem Svozilem, který se nijak netajil tím, že si Gajdu jako vůdce NOF nepřeje. Gajda, snažící se krizi zamezit, jmenoval do direktoria továrníka Bartoně z Dobenína, od kterého si sliboval navázání kontaktů s průmyslníky a jejich následnou finanční podporu NOF, která by mohla alespoň na chvíli uklidnit situaci. Tento tah ovšem Gajdovi nevyšel. 14. listopadu 1927 rezignoval na funkci v direktoriu Cyril Svozil, kolem něhož se již delší dobu tvořila nová opoziční skupina se zázemím v Olomouci, Přerově, Moravské Ostravě, Hulíně a Holešově, která přijala název *Fašistická stráž*. Svozil a jeho opozice nebyli jedinými, kdo stranu opustil. Již v lednu byl ze strany donucen odejít jeden ze zakládajících členů Československých fašistů a redaktor Národní republiky Robert Mach a tajemník NOF Pobuda.¹⁰⁷ NOF se nadále distancovala od Národní republiky, která byla prohlašována za soukromý majetek Machův. Oficiálním důvodem vyloučení dvou výše zmíněných bylo v případě Macha pobírání finančních příspěvků od národnědemokratické strany a v případě tajemníka Pobudy o netransparentní hospodaření s financemi NOF. Robert Mach začal v březnu 1927 rozesílat do jednot NOF letáky, na nichž upozorňoval všechny fašistické členy, že se NOF zpronevěřila svým ideám a chce se transformovat v klasickou politickou stranu, což je v rozporu s proklamovanými cíly hnutí. Byla tedy nastolena otázka, zda NOF zůstane pouze hnutím, nebo zda má ambice stát se politickou stranou. Habrmanová uvádí, že Prezidium ministerstva vnitra považovalo za velmi pravděpodobné, že se hnutí již brzy transformuje na politickou stranu a vstoupí prostřednictvím voleb do veřejného života. „*K tomuto závěru ho vedlo jednak osamostatňování se NOF vůči jiným politickým stranám*¹⁰⁸, s nimiž bylo fašistické hnutí dosud v úzkém kontaktu a také

¹⁰⁶ HOFMAN, P. – KLIMEK, A.: c. d., s. 150. a NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 65. a PEŠA, V.: c. d., s. 246.

¹⁰⁷ PASÁK, T.: c. d., s. 87 a 92.

¹⁰⁸ Zejména vůči Československé národní demokracii, o čemž budu hovořit v následující kapitole.

výzvy brněnského Zemského výkonného výboru NOF k tomu, aby všechny místní jednoty a důvěrnické sbory podaly návrhy na jmenování členů, případně náhradníků do místních volebních komisí pro nové volební období 1927-1930.“¹⁰⁹

Dne 5. února 1928 se konal v Praze další sjezd NOF, tentokrát již bez opoziční Fašistické stráže, která ovšem v úplně stejnou dobu zasedala v Olomouci. Gajda byl Svozilovým křídlem sesazen z funkce, na což Gajda zareagoval vyloučením Svozilova křídla z NOF. Svozilovou reakcí bylo založení dalšího fašistického uskupení, tzv. *Národního tábora fašistického*.¹¹⁰

Svozilovo křídlo nebylo jedinou vnitřní opozicí stojící proti Gajdovu politickému stylu. Na podzim roku 1928 se od NOF oddělila skupina vytvořená kolem Václava Stulíka, šéfredaktora Junácké stráže, který spolu se svými stoupenci založil *Svaz slovanských fašistů*. V témže roce provedl Gajda čistky v direktoriu a zbavil funkce Bohumila Konopáska, Františka Aujeského, Františka Bauera a hradního informátora Henycha. Rebelie proti Gajdovu politickému stylu se projevila v Lysé nad Labem, kde se do čela opozice postavil továrník Vacek sympatizující se Svozilovým Národním táborem fašistickým.¹¹¹

Zdeněk Kárník upozorňuje na fakt, že ke sporům v rámci NOF nedocházelo pouze na úrovni nejvyšších stranických funkcionářů ale prakticky na všech úrovních a dodává, že *„Hnutí provázely odchody jednotlivců a skupin, vytváření různých frakcí a jejich přeskupování v krajích, založené někdy jen na vůdcovských ambicích místních velikánů.“* Proto prý není čemu se divit, *„že kromě několika populistických hesel a obrátů nemělo hnutí ani jednotnou ideovou základnu, program, který by různé skupiny sjednocoval.“*¹¹²

V průběhu listopadu 1927 začaly na povrch vyplouvat spory mezi NOF a národnědemokratickou stranou. Direktorium napadlo v listopadu 1927 národní demokracii z upřednostňování vlastního politického prospěchu před národními zájmy. Tento krok nebyl ze strany fašistů příliš

¹⁰⁹ HABRMANOVÁ, M.: c. d. s. 208.

¹¹⁰ PASÁK, T.: c. d., s. 92-93. a NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 65.

¹¹¹ PASÁK, T.: c. d., s. 93.

¹¹² KÁRNÍK, Z.: c. d., s. 144.

prozíravý, neboť NOF byla na národnědemokratické straně dosti finančně závislá.¹¹³

Fašisté se navíc potýkali s kritickým nedostatkem finančních prostředků, které právě ze strany národní demokracie přestaly docházet. Národní demokraté trpěli obavami, že NOF, jejíž členská základna se v letech 1926 až 1927 nebyvale rozrostla, půjde do voleb jako samostatný subjekt a získá hlasy na úkor národní demokracie.

V některé z předešlých kapitol jsem již zmínil, že členská základna NOF byla z 55 % tvořena právě národními demokraty a osobami s nimi s přízněnými. Obavy národní demokracie se mi proto jeví jako poměrně oprávněné. Národní demokracie tedy alespoň částečně pozastavila své finanční toky směrem k NOF a současně usilovala o navázání nové spolupráce, ovšem bez generála Gajdy v čele NOF, což se jí nakonec nepodařilo.¹¹⁴

NOF se na konci 20. let nacházela v hluboké politické a finanční krizi. Koncem roku 1929 se měly navíc konat další parlamentní volby a direktorium NOF muselo řešit otázku, zda vůbec kandidovat, popřípadě jestli kandidovat jako samostatná politická strana či ve spojení s jiným subjektem. Direktorium se nakonec rozhodlo navázat vztahy se *Stranou radikálních národních socialistů* bývalého národně socialistického politika Jiřího Stříbrného. 29. dubna a 5. května 1929 se uskutečnily mezi Gajdou a Stříbrným schůzky, na kterých se oba politici dohodli na společném postupu v parlamentních volbách.¹¹⁵

Dohoda dala vzniknout volebnímu uskupení s názvem *Liga proti vázaným kandidátním listinám*. Název měl poukázat na to, že strana bojuje „proti zlořádu vydávajícímu poslance a senátory diktátu sekretariátu stran, na jejichž kandidátkách byli zvoleni, a které je mohly mandátů zbavit.“ Liga byla sdružením několika politických subjektů. Kromě NOF a Radikální strany byly jejími členy ještě Svaz nájemníků, Strana domkářů, maloročníků a hospodářských jednot, Družina válečných poškozců, Jednota čs. domova a Odborové sdružení hudebníků. Počátkem října si členové volební koalice předem rozdělili mandáty.

¹¹³ PASÁK, T.: c. d., s. 87.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 92.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 93.

V Praze kandidovali do poslanecké sněmovny Gajda se Stříbrným, Pergler a Kahánek, do senátu pak Trnobranský s Nepevným. Liga se ve volbách zaměřila především na české země, na Slovensku se voleb účastnila pouze v jedné župě a na Podkarpatské Rusi nesestavila ani jednu kandidátku.¹¹⁶

Volební klání roku 1929 skončilo vítězstvím agrární strany, která obdržela 1 105 498 hlasů, což představuje 15 % z celkového počtu. Na druhém místě se umístila sociální demokracie s 963 462 hlasy, tj. 13 %. Třetí pozice patřila národním socialistům, kteří obdrželi 767 328 hlasů, tj. něco málo přes 10 %. KSČ se umístila na čtvrtém místě se 753 220 hlasy a 10,2 %. Nejsilnější subjekt na Slovensku představovali po volbách hlinkovci, kterým se podařilo získat 425 051 hlasů. Národním demokratům se podařilo získat 359 547 hlasů, což představuje 4,9 %. Liga proti vázaným kandidátním listinám skončila až na posledním šestnáctém místě, když obdržela ve volbách do poslanecké sněmovny 70 857 hlasů, tj. přibližně 1 % hlasů a ve volbách do senátu 51 617 hlasů. V poslanecké sněmovně obsadila Liga 3 mandáty (Gajda, Stříbrný a Pergler) a v senátu jeden (Trnobranský). Gajda ani Pergler svůj mandát nedokončili. Volební soud odňal nejprve mandát 12. prosince 1931 Gajdovi, a to za jeho podíl na Sázavské aféře, později také Perglerovi z důvodu nenabytí československého státního občanství. O mandát nakonec přišel i ligista Stříbrný, který byl obviněn z korupce. Lize se nejlépe dařilo v Čechách, kde získala 1,6 % všech hlasů a v obou volebních krajích Prahy, kde získala vždy přes 23 000 hlasů. V prvním pražském volebním kraji získala 4,7 % hlasů a ve druhém 4,3 %. Celkově došlo ve volbách k oslabení občanských stran z 62,3 na 58,8 % a naopak posílení socialistického bloku a KSČ z 37,7 na 41,2 %.¹¹⁷

Výsledek nebyl takový, jaký by si NOF představovala, ale přesto lze říci, že se o jistý úspěch jedná. Objevil se však jiný zásadní problém, a sice že NOF má mnohem více příznivců než voličů. Počet stoupců NOF se odhadem pohyboval někde okolo dvou set tisíc, čemuž volební

¹¹⁶ HOFMAN, P. – KLIMEK, A.: c. d., s. 202.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 204-205. a PASÁK, T.: c. d., s. 95-96. a GAJANOVÁ, A.: c. d., s. 72. a *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha, Státní úřad statistický 1934. 330 s., s. 266.

výsledek jednoznačně neodpovídal. Tento jev je způsoben z největší pravděpodobností tím, že NOF vystupovala až do parlamentních voleb 1929 jako široké hnutí, jehož členy a sympatizanty byly z velké části členové jiných politických subjektů. Jak tomuto jevu do budoucna zabránit bylo otázkou, která musela NOF do budoucna řešit.

6. Národní obec fašistická ve 30. letech

Pád newyorské burzy v roce 1929 rozpoutal světovou hospodářskou krizi, jejímž následkům se nevyhnulo ani Československo. Hospodářský útlum, úpadek průmyslu i zemědělství, nezaměstnanost, otřesná sociální situace širokých vrstev obyvatelstva a široké stávkové hnutí se stávaly živnou půdou pro fašistickou a komunistickou demagogii. Československé politické elity si začaly uvědomovat vážnost situace. Středo a východoevropské demokracie se hroutily jedna za druhou a Československo brzy zůstalo jedinou demokracií v regionu. Republika se musela začít bránit.

Největším nepřítelem státu se stali komunisté, fašisté a německé nacionalistické skupiny v Československém pohraničí. Udržalova vláda se nejprve obrátila proti fašistům a vládním nařízením rozbila Ligu proti vázaným kandidátním listinám. Gajda s Perglerem přišli o své poslanecké mandáty a Stříbrný byl po zbavení imunity postaven před soud.¹¹⁸

Skutečný zlom přišel s Malypetrovou vládou, která byla jmenována v říjnu 1932. Malypetr ve svém projevu před Národním shromážděním zdůraznil věrnost parlamentní demokracii, čímž dal jasně najevo, že nedopustí polský, maďarský či německý scénář. V létě 1933 se začal na popud Malypetrovi vlády projednávat naprosto stěžejní zákon. Jednalo se o tzv. zmocňovací zákon, *„který poskytoval vládě možnost vydávat nařízení s pravomocí zákona, aniž by byl k jejich schválení vyzván parlament.“*¹¹⁹ Zmocňovací zákon byl doprovázen celou řadou dalších legislativních opatření. *„Byl přijat tiskový zákon, omezující svobodu tisku, zákon o mimořádných opatřeních, jenž měl zajistit celistvost státu, republikánskou státní formu a veřejný pořádek, dále doplňující zákon na ochranu republiky, zákon o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a 25. října byl přijat zákon o zastavování a o rozpuštění politických stran.“*¹²⁰ V souvislosti s přijatými zákony se často hovoří o tzv. autoritativní demokracii.

¹¹⁸ PASÁK, T.: c. d., s. 104.

¹¹⁹ KÁRNÍK, Z.: c. d., s. 82.

¹²⁰ PASÁK, T.: c. d., s. 104-105. a BROKLOVÁ, E.: c. d., s. 112-113.

Ne všechny politické subjekty se stavěly k přijatým opatřením s pochopením. Z demokratických subjektů se proti opatřením postavili národní demokraté a lidovci, které spojoval negativní postoj k prezidentu Masarykovi a celé hradní garnituře. Nejhalasnějšími kritiky však byli komunisté s fašisty, proti kterým byla opatření namířena především. Komunisté označovali opatření za fašistickou diktaturu, fašisté za diktaturu Hradu.¹²¹

Do 30. let vstupuje NOF jako vnitřně nejednotná organizace s poměrně značnými finančními problémy. Přijatá opatření na obranu demokratického republikánského systému navíc poměrně značně omezovala pole její působnosti. Přesto však lze označit 30. léta za zlaté období NOF. Proč tomu tak bylo, se pokusím vysvětlit v dalších kapitolách své práce.

Národní obec fašistická se snažila na počátku 30. let využít těžkých důsledků hospodářské krize k vyřešení své vlastní krize finanční a politické. Gajda měl jako nejvyšší funkcionář strany diktátorské pravomoci. Mohl jmenovat i odvolávat členy všech stranických orgánů, přijímal i odmítal nové členy, měl právo zasahovat do rozhodnutí všech stranických orgánů včetně direktoria. Straničtí ideologové se snažili Gajdu prezentovat jako mučedníka a spasitele, který jako jediný může vyvést český národ z poroby a zajistit národu nové světlé zítřky. Pasák však upozorňuje na fakt, že právě Gajdova osobnost a jeho diktátorská pozice ve straně, byly příčinou většiny vážných konfliktů v NOF. Gajda byl složitou osobností a „*nebyl na něho mezi ostatními představiteli politických stran jednotný názor, právě pro jeho krajně dobrodružnou a výbušnou povahu, ukvapené a netaktické jednání, ale na druhé straně jeho dobrodružnost zaručovala nekompromisní, permanentní boj proti komunismu a politické koncepci reprezentované hradní skupinou.*“¹²² Gajdova nenávisť vůči komunistům a Hradu se v nastalé hospodářské krizi velmi hodila zejména agrárářům a lidovcům, kteří se snažili NOF využít ke svým vlastním účelům, o čemž se ještě později zmíním.

Národní obec fašistická přizpůsobila na počátku 30. let svůj program hospodářské krizi a zakomponovala do něj především sociální

¹²¹ KÁRNÍK, Z.: c. d., s. 83.

¹²² PASÁK, T.: c. d., s. 110.

problematiku. Fašisté se pokusili získat přízeň široké veřejnosti svými antikapitalistickými postoji a snažili se veřejnosti podsouvat ideu stavovského státu. Domnívali se, že pokud bude jejich sociální program podtržen antikapitalistickými hesly, existuje možnost, že se jim podaří přilákat některé levicové voliče, především komunistické. To vše pod heslem, „*že marxismus je těžká sociální choroba, která se nedá léčit jinak než sociálně.*“¹²³ Je možné říci, že fašisté chtěli svého největšího ideologického nepřítele porazit jeho vlastními zbraněmi.

Fašisté ve svém programu navrhovali například nucený výkup velkých průmyslových podniků a lázní, požadovali revizi majetku všech politiků, možnost kontrolovat zisky jednotlivým podnikatelským subjektům a prosazovali nárok na spravedlivou mzdu. Venkov se fašisté pokusili získat hesly typu „*z českých chalup vychází vzkříšení národa*“ apod. Sám Gajda přispěl programu NOF svým názorem, že „*Bohatství našeho státu patří celému národu a musí sloužit také spravedlivě celému národnímu společenství – každému podle množství a jakosti, kterou pro onu velkou národní rodinu svojí prací vykonával.*“ Fašisté se ve svém programu pokusili o propojení sociální problematiky s antisemitismem a svými hesly se pokusili vyvolat v lidech pocit, že za hospodářskou krizi a veškeré jejich utrpení mohou Židé. Heslo znějící: „*Žid je tvým úhlavním nepřítelem a škůdcem – vypověz mu proto boj*“, tuto snahu jedinečně potvrzuje.¹²⁴

Čeští fašisté si zřejmě stejně jako Hitler uvědomovali bohatství židovské komunity, která byla z velké části tvořena obchodníky a podnikateli různého druhu a počítali s tím, že pokud by získali veřejnost na svoji stranu, mohli by se židovského majetku zmocnit a využít jej ve svůj prospěch.

Obecně lze říci, že na počátku 30. let se velikost členské základny NOF snižovala. Přesto se jí podařilo v některých oblastech počet svých členů navýšit. K nejvýraznějšímu nárůstu počtu členů strany docházelo v jižních Čechách, na Českomoravské vrchovině, Pardubicku a Litomyšlsku. Nejvyšší nárůst však strana zaznamenala na jižní Moravě, o čemž svědčí zpráva zemského úřadu v Brně ze dne 10. 11. 1932. Zpráva

¹²³ Tamtéž, s. 117-118. a GAJANOVÁ, A.: c. d., s. 68-69.

¹²⁴ PASÁK, T.: c. d., s. 117-118.

uvádí: „*Fašistická agitace se setkala zřejmě se sympatiemi zemědělců, stojících z jakýchkoliv důvodů v opozici proti oficiálnímu vedení obou státoporných stran (jedná se o agrární stranu a lidovce), jichž voliče tvoří široké vrstvy obyvatelstva venkovského. Rovněž i ve městech snažilo se fašistické hnutí těžiti z nespokojenosti opozičníků ostatních stran. Fašistům se podařilo tak v celé řadě obcí získati značně přívrženců a založiti tam nové jednoty, které namnoze uplatnily se již úspěšně i při obecních volbách.*“¹²⁵

Hospodářská krize zasadila československému venkovu tvrdou ránu. Klesající odbyt produkce, nezaměstnanost, selhávající celní ochranná politika a neschopnost agrární strany, která se na počátku 30. let ocitla ve vnitrostranické krizi, tyto problémy řešit způsobila, že se část agrárních voličů a členů strany od strany odvrátila a zakotvila mimo jiné také u NOF, která na venkově, zvláště na počátku 30. let výrazně posilovala. Na počátku 30. let se ocitla ve vnitrostranické krizi také Československá strana lidová, která výrazně ztratila již ve volbách v roce 1929, když oproti volbám předchozím přišla přibližně o 20 % hlasů.¹²⁶ Krize agrární a lidové strany přispěla k nárůstu členské základny NOF, o čemž svědčí údaje v tabulce č. 7.

Tabulka č. 7: Sčítání jednot a členů NOF v roce 1932¹²⁷

Oblast	Počet jednot	Počet členů
Velká Praha	22	6 508
Čechy	245	21 400
Morava a Slezsko	86	8 960
Slovensko	5	370
<i>Celkem</i>	358	37 238

K uvedenému celkovému počtu členů je nutno připočítat ještě 732 důvěrníků v místech, kde nebyly zřízeny jednoty a dalších 600 členů, kteří si nepřáli být uvedeni jakožto členové NOF. Ani tento výsledek však není konečný, neboť ještě zbývá přičíst počet členů, jejichž jednoty

¹²⁵ Tamtéž, s. 113-114.

¹²⁶ HARNA, Josef: *Agrární hnutí do roku 1938*. In: MAREK, P.: c. d., s. 182. a TRAPL, Miloš: *Katolické strany do roku 1938*. In: MAREK, P.: c. d., s. 156. a NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 98.

¹²⁷ PASÁK, T.: c. d., s. 115.

neodevzdaly své sčítací dotazníky. Konečný počet členů je tedy odhadován přibližně na 56 000. Důležitá je také informace, že z 21 400 členů NOF v Čechách je plných 14 650 zemědělců, což potvrzuje, alespoň pro případ Čech, že NOF se na venkově podařilo zapustit kořeny.

Podíváme-li se na početní stav členské základny v roce 1932 a porovnáme jej s počtem členů NOF z roku 1927 a budeme-li se při tom držet střízlivějších odhadů, tedy počtu přibližně 80 000, dojdeme k závěru, že se počet členů během 5 let mezi roky 1927 až 1932 snížil přibližně o 24 000, což se může pro politický subjekt formátu NOF jevit jako problematické. „Ale NOF byla nebezpečná tím, že byla rozptýlena na poměrně malém okruhu. V Čechách to bylo kromě jižních Čech též Pardubicko a Litomyšlsko, na Moravě především okresy kyjovský, vyškovský, hustopečský, hodonínský, moravskokrumlovský a tišnovský.“ Gajdovi se podařilo uspět zejména ve velmi chudých oblastech Českomoravské vrchoviny a na Moravě, kde NOF dokázala využít vnitrostranického boje v agrární straně.¹²⁸

Tabulka č. 8 uvádí informace o sociálním složení funkcionářů NOF z roku 1932 a to v obou župách pražských, dále župě pardubické, plzeňské a českobudějovické.

Tabulka č. 8: Sociální složení funkcionářů NOF v roce 1932¹²⁹

	České Budějovice	Plzeň	Praha A	Praha B	Pardubice	<i>Celkem</i>
Střední rolníci a statkáři	193	48	86	108	123	574
Maloroelníci a chudí rolníci	168	31	23	39	34	295
Zemědělství dělníci	14	2	65	2	-	85
Průmysloví dělníci	78	46	7	50	59	240
Živnostníci	70	26	38	33	50	217
Kapitalističtí podnikatelé	73	2	5	14	11	105
Jiná povolání	56	24	16	16	34	146
<i>Celkem</i>						1 662

¹²⁸ Tamtéž, s. 114-115.

¹²⁹ Tamtéž, s. 116.

Tabulka č. 8 ukazuje, že z 1 662 funkcionářů jich celých 954 pocházelo ze zemědělské sféry, což tvoří přibližně 57 % celkového počtu. I v tomto případě se potvrdilo, že počet zástupců zemědělského stavu je v NOF poměrně značný. Dělnický stav, budeme-li dohromady sčítat průmyslové i zemědělské dělníky, činil 325 členů. V případě podnikatelů, kteří podporovali NOF, se jednalo nejčastěji o mlynáře či majitele menších továren.¹³⁰ Údaje samozřejmě nevypovídají o situaci na celostátní úrovni, ale i tak mohou mít určitou vypovídací hodnotu. Potvrzují poměrně jasnou převahu zemědělského stavu.

V parlamentních volbách v roce 1935 získala samostatně kandidující NOF 167 433 hlasů celkově (2 % hlasů celkově), z toho 87 386¹³¹ v Čechách, 47 438 na Moravě a ve Slezsku a konečně 32 609 na Slovensku. Na Podkarpatské Rusi strana nekandidovala. NOF se podařilo získat 6 poslaneckých mandátů, což jí umožnilo vytvořit samostatný poslanecký klub, v jehož čele stál Gajda. Dalšími poslanci byli zvoleni J. Branžovský, R. Dominik, M. Trnka, Fr. Zvoníček a slovenský fašista J. Ivák. Ve volbách do senátu se NOF se ziskem 145 125 hlasů nepodařilo uspět a senátora nezískala.¹³²

Volby roku 1935 potvrdily skutečnost, že se elektorát NOF rekrutuje převážně z venkovského obyvatelstva, což potvrzuje tabulka č. 9 sestavená na základě počtu obdržených hlasů NOF v 10 českých volebních krajích¹³³. Celkový počet hlasů je pak rozdělen do dvou skupin podle toho, zdali je strana obdržela v oblastech s počtem obyvatel do 5 000 nebo s počtem obyvatel nad 5 000, přičemž oblasti do 5 000 obyvatel považují za oblasti venkovské.

¹³⁰ Tamtéž, s. 116.

¹³¹ Pasák uvádí číslo 87 387.

¹³² *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha, Státní úřad statistický 1936. 299 s., s. 269. a NAKONEČNÝ, M.: c. d., s. 144.

¹³³ Dva pražské volební kraje, Pardubice, Hradec Králové, Mladá Boleslav, Česká Lípa, Louny, Karlovy Vary, Plzeň a České Budějovice.

Tabulka č. 9: Hlasy obdržené NOF v parlamentních volbách roku 1935 v místech do 5000 obyvatel a v místech nad 5000 obyvatel¹³⁴

	Počet obyvatel	Obdržené hlasy
10 volebních krajů v Čechách	do 5000	71734
	nad 5000	15653
	<i>Celkem</i>	87387 ¹³⁵

Z údajů v tabulce č. 9 je patrné, že hlasy venkovského elektorátu tvoří z celkového počtu hlasů, které NOF v Čechách získala celých 82 %. Ukázalo se tedy, že nejvíce hlasů se podařilo Gajdovým fašistům získat na venkově. Čím si tuto skutečnost vysvětlit? Zřejmě se jedná o souběh hned několika faktorů. Jednak neutěšená hospodářská a sociální situace venkova spojená s neschopností demokratických sil situaci řešit, která patrně umožnila NOF získat některé voliče z řad zejména agrární a lidové strany. Určitou roli může hrát také neschopnost komunistické strany získat nespokojené venkovany, o které se zmiňuje ve své knize Gajanová. Píše: *„Fašismus se v podstatě obracel k drobným a středním vrstvám a měl zde také největší úspěchy, neboť komunistické návrhy řešení hospodářské krize narážely na soukromovlastnické citění těchto vrstev“*.¹³⁶ V neposlední řadě může hrát úlohu také konzervativní milieu venkova, kterému mohl fašistický program do jisté míry konvenovat.

Gajdovým fašistům se sice podařilo získat určitou část venkovského obyvatelstva, nikoliv však takovou, která by nějakým výraznějším způsobem ohrozila konkurenční agrárníky a lidovce. Naopak jak lidovci, tak agrárníci posílení fašistů na venkově vítali, neboť si byli velmi dobře vědomi, *„že pravý a vlastní smysl Gajdovy agitační činnosti spočívá v tom, aby nespokojenost a radikalizace vesnice našla nějaký vhodný odtok, aby bylo zabráněno přechodu vykořisťovaných vesnických mas ke komunismu.“*¹³⁷ Agrárníci a lidovci tedy posílení NOF vítali a zřejmě v ní viděli i subjekt, který za ně bude moci odvádět špinavou práci, čímž je myšlen zejména fyzický boj proti komunismu.

¹³⁴ PASÁK, T.: c. d., s. 116.

¹³⁵ Vycházím z údajů Tomáše Pasáka, který se v tomto případě liší od československé statistické ročenky z roku 1936 jedním hlasem, což je prakticky zanedbatelné.

¹³⁶ GAJANOVÁ, A.: c. d., s. 68.

¹³⁷ Tamtéž, s. 70.

Pro existenci každé politické strany, nejinak tomu bylo v případě NOF, je zapotřebí peněz. NOF získávala určitou část svých zdrojů ze zahraničí (zejména z fašistické Itálie), ale největší část od domácích finančních skupin. Poměrně značné zdroje získávala NOF od agrární strany, která NOF, zejména na venkově, potřebovala jako hráz proti komunismu, o čemž jsem psal již v předešlé kapitole. Nemalá finanční podpora plynula do kasy NOF také od bývalé šlechty, zejména od rodu Schwarzenbergů, Lobkoviců a Lažanských. Finanční prostředky však neplynuly do NOF pouze z externích zdrojů, ale též z interních, tedy od vlastních členů, zejména podnikatelů ve straně.¹³⁸

Ve zprávě zemského úřadu v Brně ze dne 10. 11. 1932 stálo: „...je patrné, že fašistické podniky nabývají čím dále tím více rázu ohrožujícího veřejný klid a pořádek. Zejména v posledních týdnech zvýšilo fašistické hnutí svůj nápor, takže to působí dojmem, jako by byl učiněn generální útok na země moravskoslezské...Fašistické akce...byly umožněny toliko tím, že se jich zúčastňovali ve značném počtu také přívrženci státotvorných stran, na venkově hlavně zemědělců z řad strany republikánské a lidové.“¹³⁹ NOF byla při svých násilných akcích velmi často podporována především tzv. *selskou jízdou*, tedy ozbrojeným polovojenským křídlem agrární (republikánské) strany.¹⁴⁰ Již za necelé 3 měsíce se ukázalo, že zpráva zemského úřadu v Brně nebyla tak daleko od pravdy se svým tvrzením o „útoků na země moravskoslezské“, neboť již brzy se ukázalo, k čemu zvýšena fašistická aktivita spěje.

Morava byla v té době politicky nestabilní oblastí. Rozbroje uvnitř lidové a agrární strany podporované fašisty, stávková rosicko-oslavanských dělníků či boj zemědělců a na Valašsku a Slovácku proti exekucím.¹⁴¹ Tak vypadala Morava na přelomu let 1932 a 1933. Fašisté využili politické nestability a přesunu četnictva z brněnské oblasti na místa nepokojů k pokusu o státní převrat. V noci z 21. na 22. ledna zaútočila přibližně sedmdesátka ozbrojenců z řad NOF pod vedením nadporučíka v záloze Ladislava Kobsinka na Svatoplukova kasárna 43. pěšího pluku

¹³⁸ PASÁK, T.: c. d., s. 71.

¹³⁹ Tamtéž, s. 114.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 117.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 120.

v Brně-Židenicích. Celá akce trvala asi hodinu a skončila naprostým fiaskem. Kobsinek uprchl přes Vídeň do Jugoslávie, poté se přesunul do Rumunska, odkud byl vydán do Československa.¹⁴²

Okamžitě se rozběhlo vyšetřování a všichni útočníci (jeden zemřel během útoku) byli postaveni před soud. Všichni obžalovaní byli odsouzeni k poměrně nízkým trestům odnětí svobody, z nichž nejdelší byl udělen Kobsinkovi a to na dobu 6 let. Soudu se ovšem nepodařilo prokázat žádnou souvislost mezi útokem na kasárna a aktivitami NOF nebo Gajdy a ten, ačkoliv byl žalován, odešel od soudu bez trestu.¹⁴³

S takovým verdiktem se ovšem nemohl smířit Masaryk, který svojí autoritou prosadil nový soudní proces,¹⁴⁴ během nějž Státní soud změnil rozhodnutí Nejvyššího soudu tak, jak je uvedeno v tabulce č. 10.

Tabulka č. 10: Tresty pro účastníky židenického převratu¹⁴⁵

Kobsinek	těžký žalář 12 let místo 6 let a peněžitý trest 20 000 Kč
Mlček	těžký žalář 6 let místo 2 let
Šušlík	těžký žalář 9 let místo 4 let
Nedvědícký	těžký žalář 8 let místo 3 let
Gajda	6 měsíců místo původního osvobozujícího verdiktu

Nejlépe situaci v NOF těsně po Židenicích vystihují Klimek s Hofmanem, když píše: „*Situaci v NOF v následných týdnech charakterizoval chaos, rozklad vedení, růst finančních potíží.*“ Nespokojená část vedení NOF v čele s Vodákem a Felixovou se pokusila prosadit do čela hnutí místo Gajdy bývalého soudce Vážného, který se těšil značné úcty svých straníků. Ovšem venkov, který byl nyní hlavní základnou NOF, stál neochvějně za Gajdou. Vodákova frakce si nakonec sama uvědomila Gajdovu nepostradatelnost pro hnutí a od plánované změny na pozici vůdce ustoupila.¹⁴⁶

¹⁴² HOFMAN, P. – KLIMEK, A.: c. d., s. 246-247.

¹⁴³ PASÁK, T.: c. d., s. 123.

¹⁴⁴ GREGOROVÍČ, M.: c. d., s. 41.

¹⁴⁵ PASÁK, T.: c. d., s. 161.

¹⁴⁶ HOFMAN, P. – KLIMEK, A.: c. d., s. 250.

6.1 NOF a její pokusy o sjednocení českého fašismu ve 30. letech

6.1.1 Národní fronta

Na jaře 1933 zahájil demokratický blok tvořený národními socialisty, sociálními demokraty a jejich odborovými organizacemi, Československou obcí legionářskou, Ligou pro lidská práva, Československou obcí učitelskou, Svazem národního osvobození, Ligou pro mír a svobodu a dalšími organizacemi, úspěšnou kampaň na ochranu demokracie. Za nepřátele demokratického republikánského zřízení byli označeni fašisté a komunisté, proti kterým byla kampaň zaměřena především. Nad NOF se navíc vznášela hrozba rozpuštění, neboť v té době ještě nebyl znám soudní verdikt ohledně přepadení Židlických kasáren.¹⁴⁷

Fašisté na nastalou situaci zareagovali téměř okamžitě. V dubnu roku 1934 se za tiché podpory národnědemokratické strany zformovala nová pravicová organizace – *Národní fronta (NF)*, složená z 10 politických subjektů nacionalistického a fašistického charakteru. Národní frontu tvořily tyto subjekty: Národní obec fašistická¹⁴⁸, Radikální národní demokracie, Národní strana živnostnictva a obchodnictva, Národní tábor, Sdružení katolických zemědělců, Selský svaz, Československá strana agrární a konzervativní, Sdružení majitelů domů. Svaz zemědělců a dělníků, Konzervativní strana a Družina dobrovolců zahraničního vojska. Všem zúčastněným subjektům byla v rámci NF ponechána značná míra autonomie.¹⁴⁹

Do čela NF byl s podporou národních demokratů, kteří měli na NF svůj zájem, postaven profesor František Mareš, který byl v nacionalistických kruzích považován za člověka, který se jako jediný z celého fašistického hnutí mohl rovnat prezidentu Masarykovi. Radola Gajda působil jako úřadující místopředseda, což rozhodně neodpovídalo jeho naturelu a jeho nezkrotné touze vést. Mezi Marešem a Gajdou panovala velká rivalita. Gregorovič celou situaci kolem Mareše a Gajdy

¹⁴⁷ GREGOROVIČ, M.: c. d., s. 64.

¹⁴⁸ NOF byla jednoznačně nejpočetnější složkou Národní fronty.

¹⁴⁹ GREGOROVIČ, M.: c. d., s. 66.

popsal následovně: „konzervativní profesor solidního středočeského ražení si těžko rozuměl s dobrodružným exgenerálem a řadoví občané, které do řad Národní fronty často přiváděl pouhý strach z vlády levice a obavy o svůj často velice skromný majetek, zase nemohli najít společný jazyk s hysteriky a kravalisty v černých košilích, příležitostně vytloukajícími židovské obchody, s pobudy z pouličních rvaček a s nedovzdělanými mesiáši, bez přestání omilajícími fráze o očištném plameni národní revoluce.“¹⁵⁰ Spory vyvrcholily 3. srpna 1934 odchodem NOF z NF. Ne všichni členové NOF však s odchodem z NF souhlasili a vytvořili v NOF opoziční skupinu, která požadovala úplné splnutí NOF z NF. Když tato skupina nebyla Gajdovým vedením vyslyšena, opustila řady NOF a zakotvila v NF. Některé opoziční skupiny, které se odštěpily od NOF, později zakotvily v tzv. *Národním sjednocení*¹⁵¹. Členská základna NOF nebyla schopna se v nastalé situaci zorientovat a část, zejména venkovských členů, přešla do řad národnědemokratické strany. Podle Pasáka znamenalo vystoupení NOF z NF „její oslabení (myšlena NOF) a v důsledku i ztrátu možnosti zásadněji ovlivňovat čs. politiku.“¹⁵²

6.1.2 Árijská fronta

Vedení NOF se snažilo řešit vnitrostranickou krizi a pokles počtu svých členů vytvořením široké fronty, která by zahrnovala kromě Čechů a Slováků také obyvatelstvo německé a maďarské národnosti, proti kterým NOF ještě nedávno ostře brojila. NOF chtěla využít nespokojenosti určité části německého obyvatelstva s politikou *Sudetendeutsche Heimatsfront*. Část německého obyvatelstva nesouhlasila s připojením Sudet k Říši z důvodu nižší životní úrovně, než jaká je v Československu, a proto se přikláněli raději k návrhu na federativní uspořádání ČSR. Ani projekt Árijské fronty však nebyl úspěšný. Mizivou podporu získal především mezi obyvatelstvem maďarské národnosti, což však vzbuzovalo značnou

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 66-67.

¹⁵¹ *Národní sjednocení* bylo dalším pokusem o vytvoření masové pravicové strany. Jednalo se o subjekt zahrnující Československou národní demokracii, Národní ligu a Národní frontu. [PASÁK, T.: c. d., s. 141]

¹⁵² Tamtéž, s. 139-140 a 143.

nevoli u Slováků. Němci se kromě Brna do Árijské fronty nehlásili prakticky vůbec, což bylo způsobeno jejich nedůvěrou k osobě Gajdy.¹⁵³

Gajda se v této době stavěl k nacismu poměrně kladně, neboť v něm viděl hnutí, do určité míry podobné českému fašismu. Gajda jako vždy i zde upřednostňoval peníze a moc. Počítal s tím, že získá do řad Árijské fronty některé německé nacisty, což, jak věřil, by mohlo přinést NOF finanční prostředky. Výše řečené potvrzuje zpráva brněnského policejního ředitelství, ve které se píše: „*V Brně má být navázáno jednání s určitou skupinou německých finančně dobře si stojících osobností, které jsou vyhraněně protižidovského smýšlení a blízké rozpuštěné DNSAP. V případě, že by SHF (tzn. Sudetendeutsche Heimatsfront) šla do voleb samostatně, volila by většina arijských Němců protižidovsky naladěných tuto Henleinovu stranu. Půjde-li však SHF společně s Bund der Landwirte, pak jest možno očekávati, že Gajdou propagovaná arijská fronta strhla by na sebe jak finanční pomoc, tak i mnoho hlasů Němců protižidovsky orientovaných.*“¹⁵⁴ Ani tentokrát Gajdova strategie neslavila úspěch, neboť zejména starým členům NOF příliš nekonvenovala nová orientace strany, což vedlo k odchodu některých významných členů a k dalšímu štěpení strany.

6.2 Parlamentní a prezidentské volby v roce 1935¹⁵⁵

Volby v roce 1935 byly doslova šokem. Vítězem voleb se co do počtu hlasů stala Henleinova *Sudetendeutsche Heimatsfront*, která obdržela 1 249 530 hlasů, tj. 15,2 %. Na druhém místě skončili agráři, kteří získali 1 176 593 hlasů, ale v počtu mandátů předběhli henleinovce o jeden. Na třetím místě skončili sociální demokraté s 1 034 774 hlasy následovaní komunistickou stranou, které se podařilo získat 849 509 hlasů. NOF získala 167 433 hlasů, tj. 2 % a 6 mandátů v poslanecké sněmovně, ale nepodařilo se jí získat žádné senátorské křeslo (počet obdržených hlasů do senátu činil 145 125). Národnímu sjednocení se dařilo o poznání lépe, když obdrželo 456 353 hlasů, tj. 5,6 % a

¹⁵³ GREGOROVÍČ, M.: c. d., s. 67.

¹⁵⁴ GAJANOVÁ, A.: c. d., s. 113.

¹⁵⁵ Částečně jsem již parlamentní volby z roku 1935 analyzoval výše, a to za účelem potvrzení rurálního charakteru NOF.

dohromady 17 mandátů v poslanecké sněmovně a 410 095 hlasů a 9 mandátů v senátu. Dohromady se českému fašistickému hnutí podařilo získat přes 600 000 hlasů a 32 mandátů v obou komorách Národního shromáždění.¹⁵⁶

Navzdory častým vnitrostranickým krizím a poklesu členské základny mezi lety 1927 až 1932 přibližně o 24 000 členů, lze volební výsledek z roku 1935 považovat za úspěch. Počet hlasů, které NOF ve volbách (do poslanecké sněmovny) obdržela, byl 167 433 hlasů, což je oproti parlamentním volbám v roce 1929 nárůst o 96 583 hlasů. Nesmíme však zapomínat, že v roce 1929 nekandidovala NOF samostatně, nýbrž jako součást Ligy proti vázaným kandidátním listinám, z čehož lze usoudit, že nárůst hlasů je ještě vyšší. Pokud by NOF kandidovala v rámci Národního sjednocení, jehož součástí byla i NF, je pravděpodobné, že by se fašistům podařil ještě lepší výsledek. Vždyť sečteme-li hlasy NOF a Národního sjednocení, zjistíme, že celkovým počtem hlasů předskočily tyto dva extremistické subjekty tradiční státotvornou Československou stranu lidovou. NOF svým unáhleným vystoupením z NF odradila některé své členy, kteří přestoupili k národní demokracii, která ovšem ve volbách v roce 1935 kandidovala v rámci Národního sjednocení. Z uvedeného vyplývá, že NOF a zejména Gajda svými neuváženými kroky nejenže štěpil stranu, ale také nahrával konkurenci, která toho ve volbách využila a získala o téměř 300 000 hlasů více než NOF.

18. 12. 1935 se konala volba nového prezidenta. Favoritem volby byl jednoznačně Edvard Beneš, který nakonec obdržel 340 ze 440 platných hlasů. Hlasy poslanců Národního sjednocení získal Bohumil Němec, NOF a henleinovci odevzdali prázdné hlasovací lístky. Přestože NOF Beneše nevolila, Gajda vydal prohlášení, ve kterém stálo: „*NOF jako státotvorná složka politická, chce míti k hlavě státu kladný poměr, proto přijímáme nového pana presidenta dr. Beneše... se vši povinnou úctou...*“¹⁵⁷ O nepovinné úctě zřejmě nemohla být z Gajdovy strany ani řeč. Důležité však je, že se NOF s prezidentskou volbou smířila a dala tak

¹⁵⁶ *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha, Státní úřad statistický 1936. 299 s., s. 269-270.

¹⁵⁷ PASÁK, T.: c. d., s. 165.

jasný signál veřejnosti, že ve chvíli, kdy je národ v ohrožení, je třeba
jednota.

7. Úpadek NOF

NOF se ve 2. polovině 30. let ocitla v hluboké krizi. Nejlépe o situaci NOF vypovídá zpráva policejního ředitelství v Praze z prosince 1935, ve které stojí: „*Poměry v NOF – zejména v poslední době – ukazují, že fašistické hnutí v dnešní jeho podobě ztrácí svou organizační průbojnost a přitažlivost pro široké masy venkovského obyvatelstva a nachází se v pozvolném úpadku... Přívrženci a dříve nadšení stoupenci hnutí docházejí k poznání, že se vedení odchyluje od programových zásad, jež byly hlášány v předvolební době, a že již následkem svého založení není způsobilé, aby mohlo provést slibovanou očistu veřejného života. Všeobecný odklon od radikalismu vyvolává rozladění mezi prostými stoupenci hnutí a jest vysvětlován tím, že Gajda je finančně závislý na republikánské straně, podle jejíhož přání pak zařizuje svůj politický postup*“.¹⁵⁸

Ve zprávě je zmíněn mimo jiné odklon od programových zásad, který spatřuji zejména v pokusu NOF o vytvoření Árijské fronty, kde NOF otočila o 180°, když za účelem finančního a politického prospěchu byla ochotna ustoupit od svého antigermanismu a antihungarismu, čímž, věřím, proti sobě poštvála značnou část svých dosavadních příznivců.

NOF začala v roce 1935 nabádat všechny fašisty ke spolupráci s agrárníky a Národním sjednocením. Se stranami nacionalistického tábora našla NOF shodu v souhlasném postoji k italsko-habešské válce a Francovu režimu ve Španělsku. Gajda se v této době intenzivně zaměřil na posílení pozic na venkově, čemuž měla napomoci při NOF zřízená *Národní zemědělská strana rolníků, malorolníků, domkářů, zaměstnanců půdy a mlynářů*.¹⁵⁹

Po výše citované policejní zprávě se není co divit, že se NOF snažila najít s ostatními pravicovými subjekty společnou řeč. Strana se navíc opět ocitla ve finančních potížích a uvnitř strany začaly vznikat další opoziční frakce. Mezi nejsilnější patřilo opoziční *Hnutí vlastenecké akce* vedené dr. Vránou nebo *Slovanská obec fašistická* vzniknuvší v březnu 1937 na župní konferenci v Pardubicích, kde byla mimo jiné

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 195.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 195-196.

vyslovena nedůvěra dosavadnímu vedení v čele s Gajdou. *Slovanská obec fašistická* brzy po svém vzniku opustila řady NOF, aby se vzápětí sloučila s národní stranou radikální. V rebelujícím královéhradeckém a pardubickém kraji se některé skupiny pokusily založit po vzoru Francie tzv. *Ohnivý kříž*.¹⁶⁰

Od roku 1936 se stala hlavním tématem NOF obrana republiky. Fašisté prezentovali svoji naprostou odhodlanost bránit republiku za cenu jakýchkoliv ztrát a volali po okamžité modernizaci armády. Gajda se v roce 1937 pustil s horlivostí sobě vlastní do kampaně na obranu republiky, a když situace dospěla ke květnové mobilizaci v roce 1938, napsal prezidentu Benešovi dopis, ve kterém stálo: „*přijměte ode mne ujištění, že v těchto historických okamžicích se můžete spoléhat na nás všechny, na mne, že věrně a poctivě budeme chránit blaho našeho státu a naší republiky do poslední kapky naší krve. Blaho vlasti jest naším nejvyšším zákonem. To je heslo strany, kterou jsem založil a kterou vedu a to tímto skutkem také dokazuji... Budeme stát za Vámi do všech důsledků.*“¹⁶¹ Gajda se pokusil využít situace a v zastoupení dvou poslanců NOF žádal prezidenta republiky o zplnomocnění pro vyjednávání s Mussolinim, Henleinem a dokonce se samotným Hitlerem. Sám Gajda pak požadoval, aby mu byla svěřena vláda a navrhoval zavedení vojenské diktatury, v jejímž čele by stál. Prezident Beneš jej ani nepřijal.¹⁶²

NOF a ani Gajdovi samotnému nelze zřejmě upřít vlastenecké cítění, které Gajda a jiní členové strany projevovali do té doby v nejtěžších chvílích novodobých českých dějin. Co lze Gajdovi vyčíst, je jeho naivní přeceňování rozdílů mezi německým nacionálním socialismem a italským fašismem. Gajda se do poslední chvíle domníval, že vyjednáváním s Mussolinim může zvrátit nepříznivý stav věcí. Gajda byl možná dobrý vojevůdce, nikoliv však politik. Již po anšlusu Rakouska mohlo být jemu samému i jeho spolupracovníkům jasné, že Československo neleží ve sféře vlivu fašistické Itálie.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 204.

¹⁶¹ HOFMAN, P. – KLIMEK, A.: c. d., s. 270.

¹⁶² PASÁK, T.: c. d., s. 207.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval vývojem českého fašistického hnutí v období První Československé republiky, přičemž stěžejní kapitoly své práce věnuji Národní obci fašistické jako hlavní představitelce tohoto hnutí.

V úvodu jsem si položil tuto výzkumnou otázku: *Proč se českému fašistickému hnutí, reprezentovanému Národní obcí fašistickou, nepodařilo získat širší podporu československé veřejnosti a převzít moc ve státě?* K zodpovězení na výzkumnou otázku mi sloužila pracovní hypotéza: *České fašistické hnutí bylo od počátku své existence charakteristické poměrně značnou roztržitostí, kterou se za celé meziválečné období nepodařilo překonat. Čím více je hnutí roztržité, tím menší je jeho šance se v politice uplatnit. Fašistům se navíc nepodařilo najít skutečnou vůdčí osobnost, která by dokázala hnutí úspěšně sjednotit. Pokud se nepodaří najít takovou vůdčí osobnost, která by dokázala hnutí sjednotit, pak se šance hnutí na politický úspěch snižuje.*

České fašistické hnutí bylo již od počátku provázeno nejednotností a osobními animozitami mezi vůdčími osobnostmi. K prvním konfliktům docházelo již v zárodečných fázích českého fašismu v průběhu fúzování jednotlivých organizací, kdy určité frakce v rámci jednotlivých organizací byly proti sjednocení a zůstaly samostatné.

Konfliktů nebyla ušetřena ani Národní obec fašistická, která byla zmítána konflikty osobního rázu a odchody jednotlivých frakcí již od samého počátku své existence. Podstatnou roli hrál v této oblasti vůdce českých fašistů, respektive NOF Radola Gajda. Generál Gajda byl přehnaně ambiciózní vůdčí osobností s velmi autoritářskými sklony. Nebyl schopen pracovat se svými kolegy z NOF, kromě těch naprosto nejbližších, kterých ovšem nebylo mnoho. Měl pro politického vůdce jednu velmi negativní vlastnost, a sice schopnost polarizovat společnost. Z mnoha lidmi v hnutí se nedokázal snést a nebyl schopen kompromisu, válka jej naučila vést a nikoliv ustupovat. Navíc neměl žádné politické zkušenosti, byl takřkajíc politickým „analfabetem“ a jeho rozhodnutí hnutí často škodila. Problém nespočíval pouze na straně Gajdy, ale také

jeho kolegů, z nichž mnozí oplývali podobnými vlastnostmi jako on. Nezkrotné ambice některých funkcionářů strany a jejich nezkrotná touha vést rozbíjely české fašistické hnutí na malé efemérní organizace, které nebyly schopné získat širší podporu veřejnosti. Image strany také rozhodně nepomáhá, když občané vidí, jak se hnutí či strana utápí v dlouhodobých problémech, které není s to sama vyřešit. Taková strana ztrácí důvěryhodnost.

Personální problémy ovšem nejsou zdaleka tím jediným, co český fašismus a NOF, jako jeho hlavní zástupkyni, trápilo. NOF se od počátku své existence potýkala se značnými finančními problémy. Gajda byl pověstný svým životem na vysoké noze, navíc musel často platit soudní výlohy v soudních procesech, ve kterých byl zainteresován. Samotný provoz politického hnutí nebo strany byl také poměrně finančně nákladnou záležitostí. Ve snaze o finanční zajištění se NOF nechala dotovat nejčastěji od národních demokratů, později také agrárníků a lidovců, kteří ovšem NOF pouze zneužívali k vykonávání špinavé práce a ke sbírání svých odpadlých voličů na venkově, neboť volili taktiku, že je lépe, aby volič volil fašisty než komunisty. NOF se tak stala zbraní tzv. státotvorných stran proti komunismu. NOF však ani zdaleka nedosahovala takové míry lidové podpory jako KSČ.

Pokud shrnu výsledky své práce, domnívám se, že jsem svoji hypotézu potvrdil. Neustálé spory v rámci fašistického hnutí či uvnitř NOF samotné vedly k roztržitému sil českého fašistického hnutí a k neschopnosti jakkoliv významně ovlivnit československou politickou scénu. Ve spojení s autoritářským a bezuzdně ambiciózním vůdcem, jehož politická zkušenost je pramalá a navíc jednotlivé složky hnutí polarizuje, namísto toho, aby je stmeloval, je dalším faktorem, který nepříznivě ovlivnil možnost fašistického hnutí se v období předmnichovského Československa sjednotit. Pokud k tomu, co jsem již zmínil, dodám ještě navíc finanční problémy, které stranu nutily získávat peníze výměnou za určité služby, je patrné, že je pramalá šance, aby se takové hnutí či strana jakkoliv významněji uchytilo.

Násilnosti, kterých se fašisté často dopouštěli, včetně pokusů o převrat, jejich popularitě mezi širokými vrstvami taktéž nepřidalo.

Důležitý faktor hrála také diskreditace českého fašismu skrze fašismus německý. Občané Československa viděli, čeho všeho je fašismus schopen, dostane-li možnost chopit se otěží moci a vládnout. Proto volili jinou cestu.

O fašismu toho již bylo napsáno skutečně mnoho a je proto v této oblasti těžké nalézt prostor k dalšímu výzkumu. Vidím zde určitý prostor spíše pro výzkum současného fašistického hnutí, a to nejen v České republice. Fašistická hnutí se začala objevovat především v souvislosti s hospodářskou krizí, která probíhá i v současné době. A právě zde vidím prostor pro výzkum současných fašistických či radikálně nacionalistických hnutí. Na základě pozorování by bylo možné hledat určité paralely současného a řekněme meziválečného fašismu a dospět tak k jistým konstantám či společným rysům tohoto hnutí a zjistit, zdali se fašistická ideologie nějakým způsobem proměňuje v čase.

To, čeho byl fašismus ve jménu své ideologie schopen, by nám mělo zůstat navždy mementem. Dovolím si proto na závěr uvést tento citát: *„Vždy se jedná o násilné hnutí, organizované na vůdcovském principu a usilující o vytvoření takzvaného nového světa, a to okamžitě, bez jakýchkoliv přechodných fází. Vždy se jedná o hnutí, uctívající hrubou sílu a vojenskou převahu jako nástroj k vytvoření svého světa. Vždy operuje patosem mládí, vědomím, že samo je elitou, a skutečností, že v důsledku toho masy za ním půjdou jak pro jeho plamennou revoluční rétoriku, tak pro zachování některých prvků tradice.“*¹⁶³ A Gregorovič dodává: *„Není pouhou revolucí nihilismu, jak tvrdí jeho někteří kritikové. Je revolucí barbarství.“*¹⁶⁴

¹⁶³ *Faszizmy europejskie 1922-1945.* Varšava 1979, s. 361. Citováno dle GREGOROVIČ, M.: c. d., s. 18.

¹⁶⁴ GREGOROVIČ, M.: c. d., s. 18.

Prameny a literatura

Prameny

Program fascistů. Národní listy, 17. 10. 1922, s. 1.

Statistická příručka republiky Československé II. Praha, Státní úřad statistický 1925. 659 s.

Statistická příručka republiky Československé IV. Praha, Státní úřad statistický 1932. 486 s.

Statistická ročenka republiky Československé. Praha, Státní úřad statistický 1934. 330 s.

Statistická ročenka republiky Československé. Praha, Státní úřad statistický 1936. 299 s.

Volby do Národního shromáždění Československé republiky. Historický přehled výsledků voleb za období 1920-1935. Praha, Český statistický úřad 2006. 60 s.

Literatura

BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Československo 1918-1938.* Olomouc 2001.

BROKLOVÁ, Eva: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938.* Praha 1992.

FISCHER, Josef Ludvík: *Krise demokracie.* Brno 1933.

GAJANOVÁ, Alena: *Dvojitá tvář. Z historie předmnichovského fašismu.* Praha 1962.

GREGOROVÍČ, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu.* Praha 1995.

HABRMANOVÁ, Magda: *Počátky fašistického hnutí ve Slezsku a na Ostravsku (do roku 1928).* Slezský sborník, 92, 1994, č. 3-4, s. 202-217.

HEYWOOD, Andrew: *Politické ideologie.* Plzeň 2008.

HOFMAN, Petr – KLIMEK, Antonín: *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda.* Praha a Litomyšl 1995.

KAPRAS, Jan: *Fašismus.* Praha 1939.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky 1918-1929.* Praha 2003.

KOTLÁN, Pavel: *Fašismus a jeho česká podoba.* Přerov 2001.

- KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha 2005.
- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*. Brno 2005.
- MAREK, Pavel (ed.): *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc 2000.
- MODRÁČEK, František: *Fašistické převraty*. Praha 1937.
- MUSSOLINI, Benito: *Řeči o Itálii a fašismu*. Praha 1935.
- NAKONEČNÝ, Milan: *Český fašismus*. Praha 2006.
- NOLTE, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha 1998.
- NOVÁK, Miroslav: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha 1997.
- O'SULLIVAN, Noël: *Fašismus*. Brno 2002.
- PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha 1999.
- PAXTON, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha 2007.
- PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu IV*. Praha 1991.
- PEŠA, Václav: *K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích*. Časopis Matice moravské, 72, 1953, č. 1-2, s. 210-248.
- RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945*. Bratislava 1997.
- SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno 2005.

Abstrakt

Národní obec fašistická v politickém systému První Československé republiky v letech 1918-1938

Tato Bakalářská práce si klade za cíl zjistit příčiny neúspěchu českého fašistického hnutí, reprezentovaného Národní obcí fašistickou, v období První Československé republiky v letech 1918-1938. Výzkumná otázka, na niž autor hledá odpověď, zní: *Proč se českému fašistickému hnutí, reprezentovanému Národní obcí fašistickou, nepodařilo získat širší podporu československé veřejnosti a převzít moc ve státě?* K zodpovězení předešlé otázky si autor stanovil následující pracovní hypotézu:

České fašistické hnutí bylo od počátku své existence charakteristické poměrně značnou roztržitostí, kterou se za celé meziválečné období nepodařilo překonat. Čím více je hnutí roztržité, tím menší je jeho šance se v politice uplatnit. Fašistům se navíc nepodařilo najít skutečnou vůdčí osobnost, která by dokázala hnutí úspěšně sjednotit. Pokud se nepodaří najít takovou vůdčí osobnost, která by dokázala hnutí sjednotit, pak se šance hnutí na politický úspěch snižuje.

Téma této bakalářské práce se pohybuje na pomezí historie a politologie, proto byl k ověření hypotézy zvolen jeden z typů idiografického výzkumu, a sice ateoretická případová studie.

Autor v závěru práce potvrzuje svoji hypotézu a dochází k závěru, že nejpalčivějším problémem, stojícím za neúspěchem českého fašistického hnutí a Národní obce fašistické, byla nejednotnost hnutí a neschopnost naleznout skutečnou vůdčí osobnost, která by dokázala hnutí sjednotit.

Abstract

National Fascist Community in the Political System of the First Czechoslovak Republic in the Period of 1918-1938

This bachelor thesis aims to identify the causes of failure of the Czech fascist movement, represented by the National Fascist Community in the first Czechoslovak Republic in 1918-1938. The research question which the author seeks the answer is: *Why is the Czech fascist movement, the represented by National Fascist Community, could gain broader support for the Czechoslovak public and take power in the state?* To answer the previous question, the author established the following working hypothesis:

Czech fascist movement was the beginning of its existence, characterized by relatively high fragmentation, which is the whole inter-war period, could not be overcome. The movement is more fragmented, the less his chances in politics apply. Moreover, the fascists could not find a real leader who would be able to successfully unify the movement. If you cannot find a leader who would could unite the movement, then the chances for political success of movement decreases.

The theme of this thesis is somewhere between history and political science, therefore, was to test the hypothesis if one of the types of idiographic research, namely atheoretical case study.

The author concludes his work confirms the hypothesis and concludes that the most pressing problem behind the failure of the Czech fascist movement and the National fascist movement was a divergence in the movement and inability to find an effective leader who would be able to unify the movement.